Taakkana perintö

– Perillisen mahdollisuudet sulkea sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Perhe- ja jäämistöoikeus
Pro gradu -tutkielma
Kristiina Kattilakoski
Syksy 2026

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Taakkana perintö – Perillisen mahdollisuudet sulkea sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle

Tekijä: Kristiina Kattilakoski

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: oikeustiede

Työn laji: Pro gradu -tutkielma _X_ Lisensiaatintyö ___

Sivumäärä: 66

Vuosi: 2026

Tutkimuksessa tarkastellaan, millä perintöoikeudellisilla keinoilla rintaperillinen voi estää perinnön siirtymisen paitsi itselleen myös hänen sijaansa tuleville alaikäisille jälkeläisilleen ja siten sulkea koko sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle. Tarkastelun taustalla ovat erityisesti tilanteet, joissa jäämistöön kuuluu vaikeasti realisoitavaa tai kustannuksia aiheuttavaa omaisuutta.

Tutkimus on lainopillinen ja perustuu perintökaaren ja holhoustoimilain säännösten, lainvalmisteluaineiston, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden tulkintaan ja systematisointiin. Tarkastelun kohteena ovat ennakkoluopuminen, perittävän kuoleman jälkeen tapahtuva luopuminen, perintöosuuden luovutus sekä perintöoikeuden vanhentuminen. Lisäksi arvioidaan alaikäisen puolesta tapahtuvan perinnöstä luopumisen edellytyksiä ja hyödynnetään rajattua vertailua Ruotsin oikeuteen.

Tutkimuksen perusteella koko sukuhaaran jääminen perinnön ulkopuolelle on oikeudellisesti mahdollista, mutta eri keinot poikkeavat olennaisesti oikeusvaikutuksiltaan ja käytännölliseltä käyttökelpoisuudeltaan. Ennakkoluopuminen voi tarjota vahvimman lähtökohdan silloin, kun rintaperillisen lakiosasuoja toteutetaan asianmukaisesti. Suomen oikeudessa ennakkoluopumisen ulottuminen luopujan jälkeläisiin jää kuitenkin osin tulkinnanvaraiseksi. Jos lakiosasuojaa ei ole toteutettu perintökaaren edellyttämällä tavalla, rintaperillisellä säilyy oikeus lakiosaansa, ja myös hänen kuolinpesän osakasasemaansa liittyy tällöin tulkinnanvaraisuutta.

Tehokas jälkiluopuminen johtaa lähtökohtaisesti jälkeläisten sijaantuloon, kun taas perintöosuuden luovuttaminen sukuhaaran ulkopuoliselle voi estää omaisuuden siirtymisen luopujan jälkeläisille, mikäli perintöosuudelle löytyy halukas vastaanottaja. Perintöoikeuden vanhentuminen voi tietyin edellytyksin johtaa koko sukuhaaran jäämiseen perinnön ulkopuolelle, mutta sen käytännön toteuttamiseen liittyy epävarmuuksia.

Avainsanat: perinnöstä luopuminen, ennakkoluopuminen, sijaantuloperillinen, lakiosa, perintöosuuden luovutus, perintöoikeuden vanhentuminen

TIIVISTELMÄ ..... **II**

LÄHTEET ..... **V**

1. JOHDANTO **1**

1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTA 1

1.2. TUTKIMUSKYSYMYS, AIHE JA RAJAUS 2

1.3. TUTKIMUKSEN METODI 5

1.4. TUTKIMUKSEN RAKENNE 7

2. PERIMYSOIKEUDEN PERUSTEISTA **9**

2.1. PERIMISEN JÄRJESTYS 9

2.1.1. Lakimääräinen perimysjärjestys *9*

2.1.2. Sijaantuloperiaate *10*

2.2. LAKIOSAOIKEUS 11

2.2.1. Lakiosa ja sen merkitys *11*

2.2.2. Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäisyys *14*

2.3. ALAIKÄISEN EDUNVALVONNASTA PERINTÖOIKEUDESSA 16

2.4. PERINNÖN VASTAANOTTAMISESTA JA PERINTÖÖN RYHTYMISESTÄ 18

2.4.1. Perinnön vastaanottamisen oikeudellinen merkitys *18*

2.4.2. Perinnön vastaanottaminen perintöoikeuden vanhentumisen kannalta *19*

2.4.3. Perintöön ryhtyminen jälkiluopumisen esteenä *20*

3. PERINTÖSAANNOSTA IRTAUTUMISEN MUODOT **22**

3.1. ENNAKKOLUOPUMINEN 22

3.1.1. Ennakkoluopumisen edellytykset *22*

3.1.2. Lakiosa ennakkoluopumisessa *24*

3.1.3. Ennakkoluopumisen ulottuvuus sijaantuloperillisiin *26*

3.2. JÄLKILUOPUMINEN 28

3.3. PERINTÖOSUUDEN LUOVUTUS 30

3.3.1. Luovutuksen edellytykset *30*

3.3.2. Perintöosuuden luovutuksen ja jälkiluopumisen välinen rajanveto *32*

3.4. PERINTÖOIKEUDEN VANHENTUMINEN 34

3.5. PERINTÖSAANNOSTA IRTAUTUMINEN ALAIKÄISEN PUOLESTA 36

4. MAHDOLLISUUDET SULKEA KOKO SUKUHAARA PERINNÖN ULKOPUOLELLE.. 39

4.1. ENNAKKOLUOPUMINEN 40

4.1.1. Lakiosasuojan toteuttamistapojen soveltuvuus koko sukuhaaran poissulkemiseen..... 40

4.1.2. Lakiosaoikeus ja kuolinpesän osakkuus ennakkoluopumisessa 41

4.1.3. Lakiosaoikeuteen vetoamisen vaikutus osakasasemaan 43

4.2. JÄLKILUOPUMINEN 46

4.3. PERINTÖOSUUDEN LUOVUTUS 47

4.4. PERINTÖOIKEUDEN VANHENTUMINEN 48

4.4.1. Sijaantuloperillisen perintöoikeuden vanhentumisaika 48

4.4.2. Passiivisuuden käytännön toteuttaminen 50

4.4.3. Sijaantuloperillisen aktualisoituneen perintöoikeuden vanhentuminen 52

5. RUOTSIN OIKEUDEN VERTAILU 55

5.1. VERTAILUN LÄHTÖKOHDAT 55

5.2. ENNAKKOLUOPUMINEN JA SEN ULOTTUVUUS SIJAANTULOPERILLISIIN 55

5.3. JÄLKILUOPUMINEN JA PERINTÖOSUUDEN LUOVUTTAMINEN..... 58

5.4. PERINTÖOIKEUDEN VANHENTUMINEN 60

5.5. VERTAILUN JOHTOPÄÄTÖKSET SUOMEN OIKEUDEN KANNALTA 61

6. JOHTOPÄÄTÖKSET 63

LÄHTEET

Oikeuskirjallisuus

Aarnio, Aulis: Perillisen oikeusasemasta. Porvoo 1967.

Aarnio, Aulis: Perintöoikeus, Jäämistöoikeuden oppikirja. Helsinki 1974.

Aarnio, Aulis: Suomen jäämistöoikeus. Helsinki 1991.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I, Helsinki 1991.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Minun metodini, toim. Juha Häyhä. Helsinki 1997, s. 35–56.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I: Perintöoikeus. Helsinki 2016.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Räbinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Helsinki 2024.

Björne, Lars – Vepsä, Iisa: Vuoden 1734 laki ja suomalainen yksityisoikeus 1800-luvulla. Teoksessa Mattila, Heikki E. S. – Piehl, Aino – Pajula, Sari (toim.): Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja C-sarja N 41. Helsinki 2010, s. 3–26.

Brattström, Margareta – Singer, Anna: Rätt arv. Fördelning av kvarlåtenskap. 6. painos. Uppsala 2023.

Defensor Legisin toimitus: Valtion oikeudesta perintöön: PK 5 luvun 2 §:n tulkintaa. Defensor Legis 1/1967 s. 365–379.

Grauers, Folke: Ekonomisk familjerätt – Makars och sambors egendom och bostad. Gåva, arv, testamente och boutredning. 10. painos. Ruotsi 2022.

Gottberg, Eva: Perinnöstä luopumisesta sijaantuloperillisten, vajaavaltaisen perillisen ja luopujan aviopuolison näkökulmasta. Defensor Legis 1/1992, s. 923–940.

Helin, Markku: Sukupolvien väliset eturistiriidat perheoikeudessa. Teoksessa Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta, toim. Aulis Aarnio. Helsinki 2006, s. 27–41.

Helin, Markku: Perheoikeudellisista etuuksista luopuminen. Lakimies 7–8/2012, s. 1032–1047.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.

Kaisto, Janne: Oikeustoimiopin perusteet. Helsinki 2015.

Kangas, Urpo: KKO 2003:95: perinnöstä luopuminen ja vastikeoikeus. Teoksessa

Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2003. s. 294–297. Helsinki 2004 (Kangas 2004a).

Kangas, Urpo: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. Defensor Legis 4/2004, s. 575–601. (Kangas 2004b).

Kangas, Urpo: Perhevarallisuusoikeus. Helsinki 2018.

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki 2023.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta, toim. Miettinen, Tarmo. s. 105–134. Helsinki 2016.

Kolehmainen, Antti: KKO 2023:44 Perinnöstä luopuminen. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2023:1, toim. Hoffrén, Mia. s. 351–364. Helsinki 2023.

Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Helsinki 2012.

Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu I, perittävän jäämistösuunnittelu. Helsinki 2020.

Kolehmainen, Antti – Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu II, Lesken ja perillisen jäämistösuunnittelu. Helsinki 2021.

Korpiola, Mia: Lakiosasta luopumassa? – oikeushistoriallinen näkökulma lakiosainstituution taustaan ja tehtäviin. Lakimies 7–8/2010 s. 1342–1360.

Lohi, Tapani: Lakiosaoikeuden toteuttamisesta perinnönjaossa. Defensor Legis 1/1997, s. 819–832.

Lohi, Tapani: Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja. Teoksessa Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta, toim. Aulis Aarnio. Helsinki 2006, s. 85–112.

Pålsson, Lennart: Några frågor rörande arvsrättspreskription. Svensk Juristtidning 1960, s. 541–545.

Saarenpää, Ahti: Perinnönyhteys ja perinnön ennakko. Defensor Legis 4/2004, s. 602–617.

Tuunainen, Pekka: Perintö, testamentti ja velka. Helsinki 2015.

Välimäki, Pertti: Edunvalvontaoikeus. Helsinki 2013.

Walin, Gösta – Lind, Göran: Kommentar till ärvdabalken. Del 1 (1–17 kap.), Arv och testamente. 6. uudistettu painos. Stockholm 2008.

Lainsäädäntö

Perintökaari (40/1965)

Laki holhoustoimesta (442/1999)

Laki perintökaaren voimaanpanosta (41/1965)

Ärvdabalk (1958:637)

Virallislähteet

HE 6/1964 vp – Hallituksen esitys N:o 6 perintölainsäädännön uudistamisesta

HE 102/1990 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 146/1998 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 77/2000 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta.

HE 14/2004 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle perintökaaren velkavastuusäännöstön muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2005 vp – Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 91/2014 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle isyyslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 69/2025 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain ja holhoustoimesta annetun lain muuttamisesta.

Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941. Helsinki 1965.

Lantmäteriet 2026 – Handbok Fastighetsinskrivning. https://www.lantmateriet.se/globalassets/fastigheter/andra-agare/handbok-fastighetsinskrivning.pdf (viitattu 11.7.2026).

Lvk 1935:2 – Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen. Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1935/2.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:6 – Perintökaaren uudistamistarpeet. Oikeusministeriö, Helsinki 2004.

OMML 48/2015 – Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 48/2015: Perinnönjaon oikaisu ja omaisuuden palautusvelvollisuus. Asianumero OM 2/42/2015.

OMML 1/2025 – Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2025: Edunvalvontalainsäädännön ajantasaistaminen. Asianumero OM VN/24399/2023.

Perintölakivaliokunnan mietintö N:o 1/1964 hallituksen esityksen N:o 6/1964 johdosta perintölainsäädännön uudistamisesta.

Prop. 1958:144 – Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ärvdabalk m.m.

Prop. 1930:10 – Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om testamente m.m.

SOU 2025:91 – Nya regler om arv och testamente. Statens offentliga utredningar SOU 2025:91. Justitiedepartementet, Tukholma.

Verohallinnon ohje VH/6827/00.01.00/2023 – Kuolinpesäosuuden luovutuksen verotus. Antopäivä 19.12.2023.

Oikeustapaukset

KKO 1931 II 53

KKO 1947 I 7

KKO 1964 II 72

KKO 1968 II 23

KKO 1973 II 56

KKO 1982 II 74

KKO 1983 II 2

KKO 1985 II 113

KKO 1987:55

KKO 1987:99

KKO 1988:102

KKO 1997:49

KKO 1998:114
KKO 2000:116
KKO 2003:95
KKO 2006:34
KKO 2020:3
KKO 2020:49
KKO 2023:44

KHO 2003:7
NJA 1997 s. 285

Itä-Suomen HO 28.11.2006 S 05/770
Kouvolan HO 9.12.1986 H 86/113
Rovaniemen HO 16.2.1999 S 98/218
Rovaniemen HO 13.12.2000 S 00/388
Vaasan HO 20.12.2002 S 01/841

Muut lähteet

Kirjonen, Leo: Perintömökistä voi tulla painajainen – Ongelmatilanteet yltyvät Suomessa, eikä perinnöstä voi aina edes luopua. Uusi Suomi 18.1.2025. Saatavissa https://www.uusisuomi.fi/uutiset/perintomokista-voi-tulla-painajainen-ongelmatilanteet-yltyvat-suomessa-eika-perinnosta-voi-aina-edes-luopua/8a5df020-dc64-4689-a0b9-fbfccdf78828 (viitattu 12.2.2025).

Latva-Teikari, Kati – Kuikka, Petri – Paavola Raila: Tapio Sirén myy taloa, jonka hintaa on tiputettu jo 60 000 euroa: ”Emme tiedä, mikä on vikana”. Yle 8.7.2024. Saatavissa: https://yle.fi/a/74-20096394 (viitattu 12.2.2025).

Malminen Ulla: Arvoton perintö voi olla rasite – näin verotaakkaa voi keventää. Yle 18.09.2025. Saatavissa: https://yle.fi/a/74-20182686 (viitattu 29.4.2026).

Ranta, Elina: Isä ei halunnut jättää velkaa taakseen – nyt Kaisalla on haisuli talo ja koko ajan juoksevat kulut. Ilta-Sanomat 12.06.2023. Saatavissa https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000009627288.html (viitattu 12.2.2025).

Saravirta, Pihla: Perintöprinsessan painajainen. Helsingin Sanomat 5.8.2025. Saatavissa: https://www.hs.fi/talous/art-2000011382782.html (viitattu 9.8.2025).

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta

Perinnöstä luopumiselle on useita syitä, sillä perinnöt ja perillisten elämäntilanteet ovat hyvin moninaisia. Yleisiä syitä perinnöstä luopumiseen on esimerkiksi verosuunnittelu, jossa perintö pyritään siirtämään verovapaasti yhden sukupolven yli, tai velkainen perillinen saattaa luopua perinnöstään välttääkseen perinnön ulosmittauksen velkojien hyväksi.[1] Näiden tilanteiden ohella julkisuudessa on viime vuosina kiinnitetty huomiota niin sanottuihin ”ongelmaperintöihin”, joissa perintö muodostaa perilliselle taloudellisen rasitteen, eikä tosiasiallista varallisuutta.[2]

Uutisoinnissa tällainen ongelmaperintö on tyypillisesti syrjäseudulla sijaitseva kiinteistö tai asunto, jonka realisointi on osoittautunut erittäin haastavaksi. Omakotitalo tai asunto voi olla vanha ja pahimmillaan kosteusvaurioinen, mikä lisää realisointiin liittyviä haasteita entisestään. Tällainen omaisuus aiheuttaa usein lisäksi juoksevia kuluja kuten kiinteistövero tai asunnon hoitovastike, joiden kattamiseen ei kuolinpesässä välttämättä ole likvidejä varoja.[3] Jos kuolinpesässä ei ole omaisuuden ylläpitämiseen tarvittavia varoja, perillinen voi käytännössä joutua rahoittamaan sen ylläpitoa omista varoistaan. Perinnön vastaanottaminen voi tällöin muodostua taloudellisesti epäedulliseksi, vaikka jäämistö ei olisikaan ylivelkainen.

Rintaperillisen pyrkimys irtautua perintösaannosta muuttuu oikeudellisesti ongelmalliseksi erityisesti silloin, kun hänellä on alaikäisiä jälkeläisiä, joille ei halua perinnön päätyvän. Täysi-ikäinen ja täysivaltainen perillinen voi lähtökohtaisesti määrätä omasta perintöoikeudellisesta asemastaan, mutta alaikäinen ei voi itse luopua

---

[1] Aarnio – Kangas 2016, s. 76; Kangas 2023, s. 631; Tuunainen 2015, s. 17.
[2] Malminen Ulla: Arvoton perintö voi olla rasite – näin verotaakkaa voi keventää. Yle 18.09.2025.
Saravirta, Pihla: Perintöprinsessan painajainen. Helsingin Sanomat 5.8.2025.
Kirjonen, Leo: Perintömökistä voi tulla painajainen – Ongelmatilanteet yltyvät Suomessa, eikä perinnöstä voi aina edes luopua. Uusi Suomi 18.1.2025.
Latva-Teikari, Kati – Kuikka, Petri – Paavola Raila: Tapio Sirén myy taloa, jonka hintaa on tiputettu jo 60 000 euroa: ”Emme tiedä, mikä on vikana”. Yle 8.7.2024.
Ranta, Elina: Isä ei halunnut jättää velkaa taakseen – nyt Kaisalla on haisuli talo ja koko ajan juoksevat kulut. Ilta-Sanomat 12.06.2023.
[3] Ks. edellä alaviite 2.

perinnöstään. Alaikäisen puolesta tapahtuva perinnöstä luopuminen edellyttää holhoustoimesta annetun lain (442/1999, HolhTL) 34 §:n 1 momentin 7 kohdan nojalla holhousviranomaisen lupaa. Lupa voidaan holhoustoimilain mukaan myöntää vain siinä tapauksessa, että perinnöstä luopuminen on päämiehen edun mukaista[4], mikä saattaa olla mainittujen ongelmaperintöjen osalta haastavaa. Luopumista on pidetty mahdollisena erityisesti ylivelkaisissa kuolinpesissä tai tilanteissa, joissa perillinen on saanut perintöosuutensa jo ennakkoon.[5]

Tutkimuksen kannalta on siten keskeistä selvittää, voidaanko perintöoikeudellinen järjestely toteuttaa siten, ettei alaikäiselle synny kuolinpesän osakkuutta. Tällöin alaikäisen puolesta tehtävää perinnöstä luopumista ja siihen liittyvää lupamenettelyä ei olisi tarpeen arvioida.

Tässä tutkimuksessa koko sukuhaaran poissulkemisella tarkoitetaan lopputulosta, jossa perintö ei tule rintaperillisen eikä hänen sijaantuloperillistensä hyväksi. Kyse ei siten ole siitä, että rintaperillinen luopuisi perinnöstä jälkeläistensä puolesta, vaan siitä, voidaanko rintaperillisen omaan perintöoikeuteen kohdistuvalla oikeustoimella tai perintöoikeudellisella mekanismilla saada aikaan se, etteivät myöskään hänen jälkeläisensä tule hänen sijaansa perillisiksi. Kysymys liittyy perintökaaren (40/1965, PK) 2 luvun 1 §:n 2 momentissa ilmaistuun periaatteeseen, jonka mukaan kunkin perillisen sukuhaara saa yhtä suuren osan perinnöstä.[6] Perintökaaressa ei ole nimenomaista säännöstä siitä, millä edellytyksillä perillinen voisi omalla toiminnallaan sulkea sekä itsensä että koko sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle, vaikka käytännössä tällaisille oikeustoimille näyttäisi olevan tarvetta esimerkiksi uutisoitujen ongelmaperintöjen yhteydessä. Tutkimuksen aihe on siten ajankohtainen.

1.2. Tutkimuskysymys, aihe ja rajaus

Perintösaannosta irtautumisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yleiskäsitettä, joka kattaa ennakkoluopumisen, perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan perinnöstä

[4] HolhTL 35 §.
[5] OMML 1/2025, s. 50; ks. myös KHO 2003:7.
[6] ks. myös Kangas 2023, s. 548–549.

luopumisen, perintöosuuden luovutuksen sekä perintöoikeuden vanhentumisen. Näiden oikeudellinen luonne ja oikeusvaikutukset poikkeavat toisistaan, mutta niitä yhdistää tutkimuksen näkökulmasta kysymys siitä, voiko niiden seurauksena perintö jäädä myös rintaperillisen sijaantuloperillisten ulottumattomiin.

Tutkimuksen aihe ja rajaus konkretisoidaan seuraavan esimerkkitilanteen avulla:

> Perittävä jättää perintönään syrjäseudulla sijaitsevan huonokuntoisen kiinteistön, jonka realisoiminen on käytännössä hyvin haastavaa. Perittävältä jääneet rahavarat riittävät vainajan velkojen sekä hautaus- ja perunkirjoituskulujen kattamiseen, mutta kuolinpesässä ei ole varoja kiinteistön juoksevien kulujen maksamiseen. Vainajan rintaperillinen ei halua ottaa perintöä vastaan, eikä halua perinnön päätyvän myöskään alaikäiselle lapselleen.

Tarkastelu rajautuu esimerkin mukaisesti tilanteisiin, joissa (1) kuolinpesä ei ole ylivelkainen[7], (2) jäämistö koostuu pääosin realisoimiskelvottomasta omaisuudesta, (3) kuolinpesässä ei ole hautauksen ja perunkirjoituksen jälkeen käytettävissä likvidejä rahavaroja ja (4) perillisenä on rintaperillinen, jolla on vähintään yksi alaikäinen lapsi.

Tutkimuskysymyksenä on: Millä edellytyksillä rintaperillinen voi estää perinnön siirtymisen sekä itselleen että alaikäiselle sijaantuloperilliselleen ja siten sulkea koko oman sukuhaaransa perimyksen ulkopuolelle?

Tutkimuskohteena ovat erityisesti sijaantulon ja lakiosaoikeuden merkitys koko sukuhaaran perinnön ulkopuolelle jäämisen kannalta, sekä perintösaannosta irtautumisen eri muodot: ennakko- ja jälkiluopuminen, perintöosuuden luovutus sekä perintöoikeuden vanhentuminen. Sääntelyn osalta tarkastelussa ovat erityisesti perintökaaren 7, 16 ja 17 luvut. Lisäksi tarkastellaan holhoustoimilain merkitystä arvioitaessa mahdollisuutta luopua perinnöstä alaikäisen sijaantuloperillisen puolesta.

Tutkimuksessa tarkastellaan perillisen oikeustoimiin perustuvina keinoina ennakkoluopumista, perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaa perinnöstä luopumista sekä

[7] Hallituksen esityksen mukaan kuolinpesä on ylivelkainen, jos pesän ja vainajan velat ovat suuremmat kuin kuolinpesän varat. HE 14/2004 s. 25.

perintöosuuden luovutusta. Näistä kaksi ensimmäistä ovat varsinaisia perinnöstä luopumisen muotoja, kun taas perintöosuuden luovutus on niistä erillinen oikeustoimi, jossa perillinen luopumisen sijaan määrää saamastaan perintöosuudesta. Perintöosuuden luovutusta tarkastellaan tässä tutkimuksessa, koska myös sen avulla voidaan vaikuttaa siihen, jääkö perintö rintaperillisen sukuhaaraan.

Näiden keinojen osalta tarkastelun kohteena ovat erityisesti niiden vaikutukset sijaantuloperillisten asemaan, lakiosaoikeuden merkitys sekä perinnöstä luopumisen ja perintöosuuden luovutuksen välinen rajanveto. Keinoja arvioidaan sen perusteella, mikä merkitys niillä voi olla koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta.

Perintösaannosta irtautuminen voi toteutua myös ilman perillisen nimenomaista luopumistahdonilmaisua perintöoikeuden vanhentumisen kautta, josta säädetään perintökaaren 16 luvussa. Tutkimuksessa selvitetään erityisesti, miten ensisijaisen perillisen perintöoikeuden vanhentuminen vaikuttaa sijaantuloperillisten oikeusasemaan ja heidän mahdollisuuteensa vedota omaan perintöoikeuteensa.

Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan kansainväliset perimystilanteet, osittainen perinnöstä luopuminen ja veroseuraamukset. Näiden kysymysten tarkastelu ei ole tarpeen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi, sillä tutkimus kohdistuu ennen kaikkea rintaperillisen mahdollisuuksiin estää perinnön siirtyminen omaan sukuhaaraansa. Tutkimuksen liiallisen laajenemisen välttämiseksi myös perinnön saaminen testamentin perusteella rajataan tutkimuksen ulkopuolelle. Perittävän laatimaa testamenttia käsitellään kuitenkin tarpeellisilta osin perintökaaren systematiikan selvittämiseksi erityisesti lakiosaoikeuden osalta.

Tarkastelu rajautuu perintösaannosta irtautuvan rintaperillisen ja tämän sijaantuloperillisen oikeusasemaan, minkä vuoksi tutkimuksessa ei käsitellä esimerkiksi lesken, velkojien tai toissijaisten perillisten asemaa. Alaikäisen sijaantuloperillisen osalta tarkastellaan holhoustoimilain sääntelyä siltä osin kuin se on tarpeen alaikäisen puolesta tapahtuvan perinnöstä luopumisen edellytysten arvioimiseksi.

1.3. Tutkimuksen metodi

Tutkimuksen metodi on lainopillinen eli oikeusdogmaattinen. Lainopin tehtävänä on oikeussääntöjen sisällön selvittäminen tulkinnan avulla, oikeusperiaatteiden huomioon ottaminen tulkinnassa sekä oikeudellisen aineiston systematisointi. Lainopillinen tutkimus tuottaa oikeuslähdeopin mukaisesti perusteltuja kannanottoja siitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen ja mikä on niiden merkityssisältö.[8] Tutkimuksen tavoitteena ei ole ainoastaan kuvata perintösaannosta irtautumista koskevaa oikeudellista aineistoa, vaan arvioida, millaisia oikeusvaikutuksia eri irtautumiskeinoille voidaan voimassa olevan oikeuden mukaan antaa.[9]

Tutkimuksessa selvitetään voimassa olevan oikeuden sisältöä tilanteessa, jossa rintaperillinen pyrkii sulkemaan koko sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle. Koska mahdollisuutta sulkea koko sukuhaara perinnön ulkopuolelle ei ole laissa nimenomaisesti säännelty, tutkimusongelma ei ratkea yksittäistä säännöstä soveltamalla. Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää useiden perintökaaren säännösten ja oikeudellisten käsitteiden tarkastelua yhdessä. Keskeistä on erityisesti arvioida perintösaannosta irtautumista koskevien säännösten suhdetta sijaantuloperiaatteeseen ja lakiosaoikeuteen.

Systematisoinnilla tarkoitetaan normien, käsitteiden ja periaatteiden välisten suhteiden jäsentämistä johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi.[10] Tässä tutkimuksessa systematisoinnin avulla jäsennetään erityisesti perinnöstä luopumisen eri muotoja sekä perinnöstä luopumisen ja perintöosuuden luovutuksen välistä käsitteellistä ja oikeudellista rajanvetoa.

Säännösten sanamuoto muodostaa tutkimuksessa tulkinnan lähtökohdan. Kielellisellä tulkinnalla selvitetään, millaisia merkityksiä perintökaaren säännösten sanamuodot mahdollistavat ja millaisia rajoja ne asettavat tulkinnalle.[11] Koska sanamuoto ei yksin

[8] Aarnio 2011, s. 6–7; Hirvonen 2011, s. 22–25; Kolehmainen 2016, s. 114.
[9] Aarnion mukaan lainopin tehtävä on tuottaa oikeusjärjestyksestä perusteltuja kannanottoja. Aarnio 1997, s. 49.
[10] Aarnio 1997, s. 37; Hirvonen 2011, s. 25; tarkemmin systematisoinnin tarpeesta ja teorioista ks. Aarnio 2011, s. 117–129.
[11] Aarnio 2011, s. 70–71; Hirvonen 2011, s. 38–39.

anna yksiselitteistä vastausta tutkimuskysymykseen, kielellistä tulkintaa täydennetään systemaattisella ja teleologisella tulkinnalla sekä eräiltä osin analogisella tulkinnalla.

Systemaattisessa tulkinnassa yksittäisen oikeusnormin merkityssisältöä tarkastellaan suhteessa muihin oikeusnormeihin sekä oikeusjärjestyksen laajempaan kokonaisuuteen.[12] Tässä tutkimuksessa systemaattista tulkintaa hyödynnetään erityisesti silloin, kun perinnöstä luopumista koskevien säännösten merkitystä arvioidaan suhteessa lakiosaa ja sijaantuloa koskevaan sääntelyyn. Systemaattista tulkintaa käytetään lisäksi ennakkoluopuneen lakiosaperillisen oikeusaseman arvioinnissa suhteessa lakiosaperillisen asemaa koskevaan muuhun perintökaaren sääntelyyn.

Teleologisessa tulkinnassa huomio kohdistuu puolestaan säännösten tavoitteisiin ja tarkoitukseen.[13] Tutkimuksessa säännösten tavoitteille annetaan merkitystä erityisesti lakiosaoikeutta koskevien tulkintakysymysten yhteydessä.

Analogisessa tulkinnassa säännöstä sovelletaan tilanteeseen, jota sen sanamuoto ei kata mutta joka on oikeudellisesti olennaisilta osin samankaltainen.[14] Tässä tutkimuksessa analogista päättelyä hyödynnetään erityisesti arvioitaessa ennakkoluopuneen lakiosaperillisen asemaa kuolinpesässä. Tulkinnassa haetaan tällöin tukea lakiosaperillisen asemasta testamenttitilanteita koskevasta sääntelystä ja oikeuskäytännöstä, ottaen samalla huomioon tilanteiden oikeudelliset erot.

Tutkimuksessa käytettävien oikeuslähteiden merkitystä arvioidaan oikeuslähdeopin mukaisesti. Oikeuslähdeoppi määrittää, millaista aineistoa oikeudellisten kannanottojen perustelemiseen voidaan käyttää ja millainen keskinäinen painoarvo eri oikeuslähteillä on. Suomalaisessa oikeuslähdeopissa oikeuslähteet on perinteisesti jaoteltu vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.[15] Keskeisen lähdeaineiston muodostavat perintökaaren ja holhoustoimesta annetun lain säännökset, lainvalmisteluaineisto, korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut sekä oikeuskirjallisuus. Lainsäädäntö muodostaa tulkinnan lähtökohdan, ja lainvalmisteluaineistoa hyödynnetään

[12] Hirvonen 2011, s. 39.
[13] Teleologisessa tulkinnassa selvitetään ensin sääntelyn tavoitteet, jonka jälkeen arvioidaan tulkintavaihtoehtojen tosiasiallisia seurauksia ja lopuksi valitaan lainsäätäjän tavoitteisiin parhaiten sopiva. Hirvonen 2011, s. 40.
[14] Analogisesta tulkinnasta ks. Aarnio 2011, s. 50–52; Hirvonen 2011, s. 39.
[15] Hirvonen 2011, s. 41–44; oikeuslähdeopista laajemmin ks. Aarnio 2011, s. 78–119.

erityisesti säännösten taustan ja tavoitteiden selvittämisessä. Korkeimman oikeuden ratkaisuilla täsmennetään säännösten soveltamisalaa ja oikeusvaikutuksia. Oikeuskirjallisuutta käytetään oikeuslähdeaineiston tulkinnassa ja systematisoinnissa sekä erilaisten tulkintavaihtoehtojen tunnistamisessa.

Koska tutkimuskysymykseen ei ole johdettavissa laista tai oikeuskäytännöstä yksiselitteistä vastausta, tutkimuksessa arvioidaan vaihtoehtoisten tulkintojen perusteltavuutta. Tulkintavaihtoehtojen perusteltavuutta arvioidaan erityisesti oikeuslähteistä saatavan tuen sekä sääntelyn systemaattisen kokonaisuuden perusteella.

Lainopillista tarkastelua täydennetään tutkimuksen loppupuolella Ruotsin perintöoikeutta koskevalla rajatulla vertailulla. Tarkoituksena ei ole toteuttaa itsenäistä oikeusvertailevaa tutkimusta, vaan käyttää Ruotsin sääntelyä Suomen oikeustilaa valaisevana vertailukohtana. Tarkastelun avulla havainnollistetaan, miten vastaavia oikeudellisia kysymyksiä on ratkaistu toisessa läheisessä oikeusjärjestyksessä, sekä tuodaan esiin Suomen sääntelyn erityispiirteitä ja Ruotsin oikeudessa omaksuttuja vaihtoehtoisia ratkaisuja. Ruotsin oikeuden tarkastelu toimii siten Suomen oikeutta koskevaa lainopillista analyysia täydentävänä vertailuna.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus rakentuu kuudesta pääluvusta. Ensimmäisessä luvussa esitellään tutkimuksen tausta, tutkimuskysymys ja sitä koskevat rajaukset sekä tutkimuksessa käytettävä metodi ja lähdeaineisto.

Toisessa luvussa käsitellään tutkimuksen näkökulmasta keskeisiä perintöoikeudellisia lähtökohtia. Luvussa tarkastellaan lakimääräistä perimysjärjestystä, sijaantuloperiaatetta, lakiosaoikeutta, alaikäisen edunvalvontaa sekä perinnön vastaanottamista. Näiden lähtökohtien käsittely on tarpeen, koska perintösaannosta irtautumisen eri muotojen oikeusvaikutukset määräytyvät olennaisesti sen perusteella, kenelle perintö irtautumisen seurauksena siirtyy, millaisia itsenäisiä oikeuksia sijaantuloperillisillä on ja millä tavoin perinnön vastaanottaminen rajoittaa mahdollisuutta irtautua perinnöstä.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan perintösaannosta irtautumisen eri muotoja. Luvussa käsitellään ennakkoluopumista, jälkiluopumista, perintöosuuden luovuttamista ja perintöoikeuden vanhentumista sekä niiden edellytyksiä ja yleisiä oikeusvaikutuksia. Lisäksi tarkastellaan perinnöstä luopumista alaikäisen puolesta. Luvussa jäsennetään erityisesti perinnöstä luopumisen ja perintöosuuden luovutuksen välistä rajanvetoa ja selvitetään eri keinojen yleisiä oikeusvaikutuksia.

Neljännessä luvussa edellä käsiteltyjä keinoja arvioidaan varsinaisen tutkimuskysymyksen eli koko sukuhaaran poissulkemisen näkökulmasta. Luvussa tarkastellaan tarkemmin, millä edellytyksillä kolmannessa luvussa käsitellyt mekanismit voivat vaikuttaa rintaperillisen jälkeläisten oikeusasemaan.

Viidennessä luvussa Suomen oikeustilaa verrataan tutkimuksen kannalta keskeisiltä osin Ruotsin oikeuteen. Vertailussa tarkastellaan Ruotsin vastaavien perinnöstä luopumisen tapojen, perinnön luovutuksen ja perintöoikeuden vanhentumisen vaikutuksia sijaantuloon, sekä tuodaan esiin Suomen ja Ruotsin sääntelyratkaisujen keskeisiä eroja.

Kuudennessa luvussa kootaan yhteen tutkimuksen keskeiset tulokset ja esitetään niitä koskevat johtopäätökset. Luvussa arvioidaan eri keinojen soveltuvuutta ja rajoituksia koko sukuhaaran poissulkemisen näkökulmasta sekä muodostetaan kokonaiskannanotto siitä, onko koko sukuhaaran poissulkeminen mahdollista voimassa olevan oikeuden perusteella.

Tutkimuksessa edetään yleisistä perintöoikeudellisista lähtökohdista eri keinojen edellytysten ja oikeusvaikutusten tarkasteluun sekä lopulta niiden soveltuvuuden arviointiin koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta. Kolmannen luvun yleinen tarkastelu muodostaa siten perustan neljännessä luvussa tehtävälle varsinaisen tutkimuskysymyksen analyysille.

2. PERIMYSOIKEUDEN PERUSTEISTA

2.1. Perimisen järjestys

2.1.1. Lakimääräinen perimysjärjestys

Lakimääräisen perimysjärjestyksen tarkastelu on tarpeen, koska rintaperillisen jääminen perinnön ulkopuolelle ei välttämättä estä perinnön siirtymistä hänen sukuhaaraansa. Perimysjärjestystä koskeva sääntely määrittää, kenelle perintö tällöin siirtyy ja millä edellytyksillä rintaperillisen jälkeläiset tulevat hänen sijaansa. Lakimääräinen perimysjärjestys määrittää, kenelle perintö kuuluu silloin, kun perittävä ei ole määrännyt jäämistöstään testamentilla, sekä sen, kuka lähtökohtaisesti tulee lain nojalla ensisijaisen perillisen sijaan tämän jäädessä perinnön ulkopuolelle.[16]

Lakimääräinen perimysjärjestys perustuu sukulaisuuteen.[17] Perintökaaren 2 luvussa säädetty lakimääräinen perimysjärjestelmä on kolmiportainen ja jakautuu kolmeen perillisryhmään eli parenteeliin. Parenteelien keskinäisessä suhteessa aikaisempaan parenteeliin kuuluva ja perintöön oikeutettu perillinen sulkee myöhempiin parenteeleihin kuuluvat sukulaiset perinnön ulkopuolelle.[18] Rintaperillisten puuttuessa leski voi periä perintökaaren 3 luvun 1 §:n mukaan ennen toisen parenteelin sukulaisia. Lesken asemaa ei kuitenkaan käsitellä tässä tutkimuksessa tarkemmin.

Ensimmäiseen parenteeliin kuuluvat perintökaaren 2 luvun 1 §:n mukaan perittävän rintaperilliset. Perillisasema edellyttää oikeudellisesti pätevää vanhemman ja lapsen välistä suhdetta.[19] Jos perittävän lapsi on kuollut ennen perittävää, tulevat hänen jälkeläisensä hänen sijaansa. Ensimmäisessä parenteelissa sijaantulo-oikeutta ei ole rajoitettu sukupolvien määrän perusteella.[20] Sijaantulon tarkempia edellytyksiä ja oikeusvaikutuksia käsitellään seuraavassa alaluvussa.

---

[16] Kangas 2023, s. 547. Perillinen voi jäädä perinnön ulkopuolelle eri perusteilla. Perintöoikeuden menettämisestä ks. PK 15 luku ja perinnöstä luopumisesta PK 17 luku; ks. myös Aarnio – Kangas 2016, s. 76, 128–185.
[17] Helinin mukaan perheoikeuden subjektirakenne on pitkälti muotoutunut sukulaisuussuhteiden pohjalle. Helin 2006, s. 28.
[18] Aarnio – Kangas 2016, s. 64; Kangas 2023, s. 547.
[19] Aarnio – Kangas 2016, s. 75.
[20] Aarnio – Kangas 2016, s. 76–77; Kangas 2023, s. 547.

Toiseen parenteeliin kuuluvat perintökaaren 2 luvun 2 §:n mukaan perittävän vanhemmat ja heidän jälkeläisensä. Molempien vanhempien ollessa elossa, kumpikin saa puolet perinnöstä. Vanhemman ollessa kuollut saavat hänen jälkeläisensä hänen osuutensa. Myös toisessa parenteelissa sijaantulo-oikeus on rajaton.[21]

Kolmanteen parenteeliin kuuluvat perintökaaren 2 luvun 3 §:n mukaan perittävän isovanhemmat ja heidän lapsensa. Ensisijaisesti perivät isovanhemmat. Jos isovanhempi on kuollut, hänen osuutensa saavat hänen lapsensa eli perittävän sedät, enot ja tädit, jotka ovat perintökaaren mukaisesti kaukaisimmat lakimääräiset perilliset.[22] Sijaantulo ei ulotu heidän jälkeläisiinsä, eikä perittävän serkuilla siten ole lakimääräistä perintöoikeutta.[23]

Jos perittävältä ei jää lakimääräisiä perillisiä tai leskeä eikä hän ole laatinut testamenttia, perintö menee perintökaaren 5 luvun 1 §:n nojalla valtiolle. Valtiota ei kuitenkaan pidetä perillisenä, vaan sen oikeus jäämistöön perustuu perintökaaren erityissäännökseen.[24] Lakimääräinen perimysjärjestys rakentuu siten ensisijaisesti perhe- ja sukulaisuussuhteiden varaan, ja valtio saa jäämistön vasta viimesijaisesti.

2.1.2. Sijaantuloperiaate

Sijaantuloperiaate on tutkimuksessa keskeinen periaate, koska rintaperillisen jääminen perinnön ulkopuolelle ei välttämättä merkitse hänen jälkeläistensä jäämistä perinnön ulkopuolelle. Sijaantulon seurauksena perintöoikeus voi siirtyä rintaperillisen sijasta hänen jälkeläisilleen. Tämän vuoksi sijaantuloperiaatteen keskeisten lähtökohtien tarkastelu on tarpeen arvioitaessa koko sukuhaaran poissulkemisen mahdollisuutta.

Sijaantuloperiaatteella tarkoitetaan sitä, että ensisijaisen perillisen tilalle tulevat hänen jälkeläisensä laissa säädettyjen edellytysten täyttyessä. Tällaista perillistä kutsutaan sijaantuloperilliseksi. Perintökaaressa ei käytetä nimenomaisesti käsitettä

---

[21] Aarnio – Kangas 2016, s. 122–123; Kangas 2023, s. 557.
[22] Aarnio – Kangas 2016, s. 125; Kangas 2023, s. 558.
[23] Vuoden 1965 perintökaaren uudistuksessa poistettiin serkkujen perimisoikeus, koska sillä todettiin olevan pieni käytännön merkitys, eikä kaukaisilla sukulaisilla katsottu yleensä olevan ”eetillistä ja taloudellista yhteyttä” ja niiden mukanaan tuomaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. HE 6/1964 vp. s. 2; Perintölakivaliokunnan mietintö N:o. 1/1964 hallituksen esityksen 6/1964 johdosta perintölainsäädännön uudistamisesta. s. 1–2.
[24] Valtion ei katsota olevan perillinen tai kuolinpesän osakas, koska valtio saa perinnön ainoastaan, mikäli perittävällä ei ole perillisiä. Lisäksi valtio on myös jätetty pois perintökaaren 18 luvun 1 §:n luettelosta kuolinpesän osakkaista. Defensor Legisin toimitus 1967, s. 373. Valtion perintöoikeudesta ks. esim. Kangas 2023, s. 565–568.

sijaantuloperillinen, vaan periaate ilmenee perillisen jälkeläisten tulemisesta tämän sijaan.[25] Sijaantuloperiaate sisältyy erityisesti perintökaaren 2 luvun lakimääräistä perimysjärjestystä koskeviin säännöksiin. Sijaantuloperillisen perintöoikeuden itsenäinen luonne on tunnistettu jo vuoden 1935 lainvalmistelukunnan ehdotuksessa, jossa jälkeläisten oikeuden todettiin perustuvan heidän omaan sukulaisuussuhteeseensa perittävään.[26]

Perintökaaressa ensisijaisen perillisen kuolemaan perustuvaa sijaantuloa vastaavia oikeusvaikutuksia on liitetty myös eräisiin perintöoikeuden menettämistilanteisiin. Perintökaaren 15 luvun 5 §:n mukaan perinnön, jonka perillinen on menettänyt, saa se, jolla olisi ollut oikeus perintöön, jos perillinen olisi kuollut ennen perittävää. Vastaavasti perintökaaren 16 luvun 3 §:n mukaan perintöoikeuden vanhennuttua perintö menee sille, joka olisi saanut sen perillisen kuoltua ennen perittävää. Näissä tilanteissa perinnönsaajien piiri määräytyy siten lakimääräisen perimysjärjestyksen ja siihen sisältyvän sijaantulon perusteella.

Perintökaaren sääntely osoittaa siten, ettei perillisen jälkeläisten tuleminen tämän sijaan rajoitu ainoastaan tilanteisiin, jossa ensisijainen perillinen on kuollut ennen perittävää. Sijaantuloa vastaava seuraus voi liittyä myös tilanteeseen, jossa ensisijaisen perillisen perintöoikeus lakkaa muulla perusteella. Tästä ei kuitenkaan voida johtaa yleistä sääntöä, jonka mukaan rintaperillisen jälkeläiset tulisivat aina hänen sijaansa tämän jäädessä perinnön ulkopuolelle, vaan oikeusvaikutus määräytyy kulloinkin sovellettavan sääntelyn perusteella. Tämän vuoksi eri perintösaannosta irtautumisen muotojen vaikutusta sijaantuloperillisten asemaan on arvioitava erikseen.

2.2. Lakiosaoikeus

2.2.1. Lakiosa ja sen merkitys

Tutkimuskysymyksen kannalta lakiosaoikeus on keskeinen, koska se voi rajoittaa rintaperillisen mahdollisuutta vaikuttaa omilla ratkaisuillaan koko sukuhaaransa jäämiseen perinnön ulkopuolelle. Tässä alaluvussa tarkastellaan lakiosaoikeuden sisältöä ja tarkoitusta, sen toteuttamiseen liittyviä edellytyksiä sekä lakiosaoikeuden käyttämättä

[25] Aarnio – Kangas 2016, s. 76; Kangas 2023, s. 548.
[26] Lvk 1935:2, s. 191.

jättämisen suhdetta perinnöstä luopumiseen. Näillä kysymyksillä on merkitystä arvioitaessa, millä tavoin rintaperillinen voi vaikuttaa omaan perintöoikeudelliseen asemaansa.

Perintökaaren 7 luvun 1 §:n mukaan lakiosa on puolet siitä perintöosuudesta, joka rintaperilliselle kuuluisi lakimääräisen perimysjärjestyksen perusteella. Lakiosaoikeudella tarkoitetaan siten rintaperilliselle laissa turvattua oikeutta saada vähimmäisosuus perinnöstä.[27] Lakiosaoikeutta on oikeuskirjallisuudessa pidetty yhtenä Suomen jäämistöoikeuden keskeisimmistä periaatteista.[28] Lakiosa rajoittaa siten perittävän mahdollisuutta määrätä jäämistöstään rintaperillisen vahingoksi.

Lakiosajärjestelmän keskeisenä tarkoituksena on suojata rintaperillisen asemaa erityisesti perittävän tekemältä testamentilta ja tietyiltä elinaikaisilta luovutuksilta.[29] Lakiosajärjestelmän historiallinen tausta liittyy testamenttausvallan rajoittamiseen ja perittävän jälkeläisten vähimmäisaseman turvaamiseen.[30] Perintökaaren 7 luvun 5 §:n mukaan testamentti on perillistä kohtaan tehoton siltä osin kuin se estää häntä saamasta lakiosaansa tai rajoittaa hänen oikeuttaan määrätä lakiosana tulevasta omaisuudesta. Lakiosasuojan merkitys ei kuitenkaan rajoitu testamenttimääräyksiin, sillä lakiosaa laskettaessa voidaan ottaa huomioon myös tiettyjä perittävän elinaikaisia luovutuksia. Perintökaaren 7 luvun sääntelyllä suojataan lakiosaa myös sellaisilta perittävän elinaikaisilta oikeustoimilta, jotka laissa säädetyin edellytyksin otetaan huomioon lakiosaa määrättäessä.[31]

Lakiosasuojan ulottuminen perittävän elinaikaisiin luovutuksiin ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikki rintaperillisen asemaa heikentävät oikeustoimet otettaisiin huomioon lakiosaa määrättäessä. Arviointi perustuu perintökaaren 7 luvussa säädettyihin oikeustoimityyppeihin ja niiden tunnusmerkkeihin. Lakiosalaskennassa voidaan ottaa huomioon muun muassa ennakkoperintö ja lakiosaperillisen vahingoksi annettu

---

[27] Ks. lakiosan eri merkityksistä Kangas 2004b, s. 577–578.
[28] Lohi 2006, s. 86.
[29] HE 77/2000 vp, s. 2; Lohi 1997, s. 819.
[30] Historiallisesti lakiosaoikeus kehittyi tilanteessa, jossa maalaisoikeuden mukaan perittävä sai testamentata muun omaisuutensa paitsi perintömaan tai sen vastikkeen, ja kaupunkilaisoikeuden mukaan perittävä sai määrätä vain kuudenneksesta jäämistöstään, mikäli hänellä oli rintaperillisiä. Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941, s. 44. Lainsäätäjä katsoi tällöin tarpeelliseksi turvata perittävän jälkeläisille vähimmäisasema perintöön Lvk 1935:2, s. 80; ks. myös Aarnio – Kangas 2016, s. 837. Laajemmin lakiosan kehityksestä ks. Korpiola 2010 ja Kangas 2004b.
[31] HE 77/2000 vp, s. 2.

suosiolahja.[32] Oikeustoimen vaikutuksen lisäksi merkitystä voi olla myös luovutuksen luonteella, siihen liittyvillä olosuhteilla ja perittävän tarkoituksella.[33]

Oikeuden olemassaolo ei vielä merkitse sen automaattista toteutumista, vaan lakiosaa loukkaavassa tilanteessa rintaperillisen oma aktiivisuus voi olla tarpeen. Perintökaaren 7 luvun 5 §:n mukaan perillisen on vedottava testamentin tehottomuuteen esittämällä lakiosavaatimus testamentinsaajalle kuuden kuukauden kuluessa testamentin tiedoksisaannista. Jollei perillinen esitä vaatimusta määräajassa, hän menettää mahdollisuutensa vedota testamentin tehottomuuteen.[34] Testamentti jää tällöin hänen osaltaan voimaan siitä huolimatta, että se loukkaa hänen lakiosaansa.[35] Jos lakiosan loukkaus perustuu perittävän elinaikaiseen luovutukseen, lakiosan täydennystä on puolestaan vaadittava perintökaaren 7 luvun 10 §:ssä säädetyssä määräajassa. Lakiosasuojan toteuttamista koskevat keinot ja määräajat määräytyvät siten sen perusteella, millaisesta lakiosaloukkauksesta on kyse.

Lakiosaoikeuden käyttämättä jättäminen on kuitenkin erotettava lakiosasta tai perinnöstä luopumisesta. Ero ilmenee myös perintökaaren sääntelystä. Perintökaaren 7 luvun 5 §:ssä lakiosaoikeuden toteutuminen testamenttitilanteessa edellyttää perillisen aktiivista vetoamista testamentin tehottomuuteen, kun taas perintökaaren 17 luvun 1 ja 2 a §:ssä säädetään nimenomaisesti perinnöstä luopumisesta. Lakiosaoikeuden käyttämättä jättämisessä oikeudenhaltija jättää siten hänelle kuuluvan oikeuden käyttämättä, kun taas luopuminen perustuu oikeudenhaltijan luopumista koskevaan tahdonilmaisuun.[36]

Lakiosan vaatiminen kuuluu lähtökohtaisesti lakiosaan oikeutetun perillisen itsensä päätettäväksi. Tätä ilmentää perintökaaren 7 luvun 11 §, jonka mukaan oikeus vaatia lakiosaa ei siirry perillisen velkojille. Lisäksi kunkin lakiosaperillisen on vaadittava lakiosaansa itsenäisesti.[37] Näistä lähtökohdista voidaan päätellä, että lakiosajärjestelmä

---

[32] PK 7:3.3–4; HE 77/2000 vp, s. 2–3.
[33] Perittävän tarkoituksen merkityksestä suosiolahjan arvioinnissa ks. HE 77/2000 vp, s. 3. Ks. myös KKO 1982 II 74, jossa luovutetun omaisuuden ja vastikkeen epäsuhde ei yksin osoittanut suosimistarkoitusta, vaan arvioinnissa otettiin huomioon luovutuksen tarkoitus ja muut olosuhteet; KKO 1998:114, jossa taas lahjan arvon ja vastikkeen huomattava epäsuhta loi suosimisolettaman, jota luovutuksen muut tarkoitusperät eivät kokonaisarvioinnissa kumonneet.
[34] Ks. esim. KKO 1987:55, jossa perillisen katsottiin lopullisesti menettäneen lakiosaoikeutensa, koska hän ei ollut vaatinut lakiosaansa säädetyssä määräajassa.
[35] Lakiosavaatimuksen esittämisestä, määräajasta ja lakiosaperillisen aktiivisuuden vaatimuksesta ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 945 alkaen.
[36] Ks. lakiosaoikeuden aktiivisesta voimaansaattamisesta Aarnio – Kangas 2016, s. 945 alkaen.
[37] Aarnio – Kangas 2016, s. 947.

turvaa lakiosaperilliselle oikeuden vähimmäisosuuteen mutta ei velvoita häntä käyttämään tätä oikeutta. Lakiosaoikeudessa voidaan näin erottaa toisistaan oikeuden olemassaolo, siihen vetoaminen ja oikeuden tosiasiallinen toteutuminen.

Tämä erottelu on tutkimuskysymyksen näkökulmasta merkityksellinen, koska ensisijaisen perillisen ratkaisu oman lakiosaoikeutensa käyttämisestä ei vielä sellaisenaan ratkaise mahdollisen sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden vaikutusta. Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäisyyttä tarkastellaan seuraavassa alaluvussa.

2.2.2. Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäisyys

Tässä alaluvussa tarkastellaan sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäisyyttä suhteessa ensisijaisen perillisen lakiosaoikeuteen. Keskeistä on selvittää, mihin sijaantuloperillisen lakiosaoikeus perustuu ja missä määrin rintaperillisen omilla ratkaisuilla voidaan vaikuttaa tällaisen oikeuden syntymiseen. Kysymyksellä on olennainen merkitys arvioitaessa, missä määrin rintaperillinen voi omilla toimillaan vaikuttaa koko sukuhaaransa jäämiseen perinnön ulkopuolelle.

Perintökaaren 7 luvun 1 §:n mukaan rintaperillisellä on oikeus lakiosaan, ja perintökaaren 7 luvun 7 §:ssä säädetään nimenomaisesti tilanteesta, jossa lakiosaan oikeutettu perillinen on tullut perilliseksi toisen sijaan. Näistä säännöksistä voidaan systemaattisesti päätellä, että sijaantuloperillisen lakiosaoikeus perustuu hänen omaan sijaantulon kautta syntyneeseen perillisasemaansa eikä siihen, että hän käyttäisi ensisijaiselle perilliselle kuulunutta lakiosaoikeutta.

Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäiselle luonteelle voidaan saada systemaattista tukea myös perinnöttömäksi tekemistä koskevasta sääntelystä. Perintökaaren 15 luvun 4 §:ssä säädetyin edellytyksin perittävä voi tehdä perillisen perinnöttömäksi tämän lakiosaoikeudesta huolimatta. Perintökaaren 15 luvun 5 §:n mukaan perinnön saa tällöin se, jolla olisi ollut siihen oikeus, jos perinnöttömäksi tehty perillinen olisi kuollut ennen perittävää. Perinnöttömäksi tehdyn rintaperillisen jälkeläinen voi siten sijaantulon perusteella tulla itse perillisen asemaan ja saada tähän asemaan perustuvan lakiosaoikeuden. Tästä voidaan systemaattisesti päätellä, ettei ensisijaisen perillisen oman lakiosaoikeuden menettäminen ainakaan kaikissa tilanteissa merkitse myös hänen jälkeläistensä mahdollisen lakiosaoikeuden menettämistä.

Lakiosaoikeuden itsenäisestä luonteesta ei kuitenkaan seuraa, että ensisijaisella perillisellä ja hänen jälkeläisellään olisi samanaikaisesti käytettävissään samaan perintöosuuteen kohdistuva lakiosaoikeus. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei sijaantuloperillinen voi käyttää lakiosaan liittyvää puhevaltaa niin kauan kuin ensisijaisella perillisellä itsellään on vielä oikeus vaatia lakiosaa.[38] Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden käyttäminen edellyttää siten lähtökohtaisesti, että hän on tullut ensisijaisen perillisen sijaan perilliseksi. Ennen sijaantulon toteutumista hänen asemansa perustuu mahdollisuuteen tulla myöhemmin perilliseksi, eikä hänellä ole vielä itsenäisesti käytettävissään olevaa lakiosaoikeutta.

Sijaantuloperillisen lakiosaoikeuden itsenäisyydestä on kuitenkin erotettava kysymys siitä, voiko ensisijaisen perillisen oma oikeustoimi vaikuttaa sijaantuloperillisen perillisaseman syntymiseen. Testamentin hyväksymistä koskevassa oikeuskäytännössä hyväksymisen on katsottu voivan sitoa myös hyväksyneen perillisen sijaan tulevia perillisiä.[39] Tällöin ensisijaisen perillisen oikeustoimi voi vaikuttaa siihen, syntyykö jälkeläiselle ylipäätään sellainen sijaantuloon perustuva perillisasema, johon lakiosaoikeus voisi perustua. Vanhemmassa oikeuskäytännössä on kuitenkin myös vastakkaiseen suuntaan viittaava ratkaisu KKO 1931 II 53, joten hyväksymisen sijaantulovaikutuksesta ei ole syytä johtaa täysin poikkeuksetonta yleissääntöä.[40]

Sijaantuloperillisen lakiosaoikeus on siten itsenäinen, mutta se edellyttää sijaantuloperillisen tulemista perillisen asemaan. Ensisijaisen perillisen toimilla voi kuitenkin olla vaikutusta siihen, syntyykö jälkeläiselle tällainen perillisasema. Eri irtautumiskeinojen vaikutuksia tähän arvioidaan seuraavissa luvuissa.

---

[38] Gottberg 1992, s. 930; Aarnio – Kangas 2016, s. 724. Aarnio ja Kangas käsittelevät asiaa ennakkoluopumisen näkökulmasta.

[39] Ratkaisuissa KKO 1968 II 23 ja KKO 1964 II 72 testamentin hyväksymisen katsottiin sitovan hyväksyneen perillisen jälkeläisiä tai muuta hänen sijaansa tullutta perillistä.

[40] Tapauksessa KKO 1931 II 53 perillisen suorittama testamentin hyväksyminen ei estänyt hänen jälkeläistään moittimasta testamenttia perillisen kuoltua. Ratkaisu on kuitenkin annettu ennen nykyisen perintökaaren säätämistä ja koski testamentin moitetta.

2.3. Alaikäisen edunvalvonnasta perintöoikeudessa

Tutkimuskysymyksen kannalta alaikäisen edunvalvontaa koskevalla sääntelyllä on merkitystä erityisesti tilanteessa, jossa rintaperillisen jäädessä perinnön ulkopuolelle perintö siirtyy sijaantulon perusteella hänen alaikäiselle jälkeläiselleen. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta ratkaisevaksi voi muodostua kysymys siitä, voidaanko perinnöstä luopua myös alaikäisen sijaantuloperillisen puolesta ja millä edellytyksillä tämä on mahdollista. Tässä luvussa tarkastellaan tämän arvioinnin kannalta keskeisiä alaikäisen edustamista, edunvalvojan toimintaa ja perinnöstä luopumiseen liittyvää sääntelyä.

Alaikäisen asema perintöoikeudessa poikkeaa täysi-ikäisen ja täysivaltaisen henkilön asemasta, sillä alle 18-vuotias on suoraan lain nojalla vajaavaltainen.[41] Holhoustoimilain 1 §:n mukaan holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden tai muun syyn vuoksi voi itse huolehtia taloudellisista asioistaan. Vajaavaltaisen taloudellisia asioita hoitaa edunvalvoja, ja HolhTL 4 §:n mukaan alaikäisen edunvalvojina toimivat lähtökohtaisesti hänen huoltajansa.[42]

Alaikäisen vajaavaltaisuus merkitsee hänen oikeustoimikelpoisuutensa olennaista rajoittumista.[43] Holhoustoimilain 23 §:n mukaan vajaavaltaisella ei lähtökohtaisesti ole oikeutta itse vallita omaisuuttaan eikä tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia.[44] HolhTL 24 §:n nojalla vajaavaltainen voi tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Perinnöstä luopumista tai perintöosuuden luovutusta ei kuitenkaan voida pitää pykälässä tarkoitettuina tavanomaisina ja merkitykseltään vähäisinä oikeustoimina. Tätä osoittaa jo se, että HolhTL 34 §:n 1 momentin 7 kohdassa nämä oikeustoimet on säädetty edunvalvojalle luvanvaraisiksi. Alaikäinen ei siten voi itse päättää perinnöstä luopumisesta tai perintöosuutensa luovuttamisesta, vaan häntä edustaa asiassa hänen edunvalvojansa.

---

[41] HolhTL 2 §. Vajaavaltaisuutta ei alaikäisen osalta määrätä tai julisteta, vaan sen oikeusvaikutukset vaikuttavat suoraan lain nojalla. Välimäki 2013, s. 58.
[42] HolhTL 4 §. Vanhemman edunvalvojan tehtävää ei myöskään määrätä tai julisteta, vaan edunvalvojan asema syntyy suoraan lain nojalla. Välimäki 2013, s. 58.
[43] HE 146/1998 vp, s. 7. Oikeustoimikelpoisuudella tarkoitetaan kelpoisuutta tehdä oikeustoimia eli tahdonilmaisuja, joilla voidaan perustaa, muuttaa, siirtää tai päättää oikeuksia ja velvollisuuksia. Kaisto 2015, s. 22. Ks. oikeustoimiopista Kaisto 2015.
[44] Poikkeuksia tähän pääsääntöön ks. holhoustoimilain 24–25 § ja Välimäki 2013, s. 139 alkaen.

Edunvalvojan toimivaltaa ohjaa päämiehen edun ensisijaisuus.[45] Holhoustoimilain 37 §:n mukaan edunvalvojan on tunnollisesti pidettävä huolta päämiehensä oikeuksista ja edistettävä tämän parasta. Edunvalvojan tehtävänä ei siten ole toteuttaa huoltajan tai muiden kuolinpesän osakkaiden tavoitteita, vaan arvioida oikeustoimea alaikäisen oman edun näkökulmasta. Ennen tärkeän päätöksen tekemistä edunvalvojan on lisäksi holhoustoimilain 43 §:ssä säädetyin edellytyksin tiedusteltava päämiehen mielipidettä, jos päämies kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Perintöoikeudellisissa tilanteissa edunvalvojan ja alaikäisen edut voivat myös joutua ristiriitaan. Eturistiriita voi tulla arvioitavaksi esimerkiksi silloin, kun huoltaja ja alaikäinen ovat saman kuolinpesän osakkaita ja heidän etunsa voivat poiketa toisistaan. Holhoustoimilain 32 §:n 5 momentin mukaan edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään asiassa, jossa edunvalvojan ja päämiehen edut saattavat joutua ristiriitaan. Tällaisessa tilanteessa alaikäisen edustaminen edellyttää edunvalvojan sijaisen määräämistä.[46] Esteellisyyttä on arvioitava tapauskohtaisesti sen perusteella, ovatko huoltajan ja alaikäisen taloudelliset tai oikeudelliset edut kyseisessä asiassa keskenään ristiriidassa.[47]

Edunvalvojan toimivaltaa on lisäksi rajoitettu tiettyjen päämiehen kannalta merkittävien oikeustoimien osalta. HolhTL 34 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan edunvalvojalla ei ole ilman holhousviranomaisen lupaa oikeutta luopua päämiehensä puolesta perinnöstä tai luovuttaa tämän perintöosuutta. Lain 34 §:n 1 momentin 9 kohdan mukaan lupa tarvitaan myös omaisuuden ositusta, erottelua tai perinnönjakoa koskevaan sopimukseen, jos jako toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Holhoustoimilain 35 §:n mukaan lupa voidaan myöntää vain, jos oikeustoimi tai toimenpide on päämiehen edun mukainen.

Alaikäisen edunvalvontaa koskeva sääntely muodostaa kokonaisuuden, jossa alaikäisen rajoitettua oikeustoimikelpoisuutta täydentävät edunvalvojan edustusvalta, velvollisuus toimia päämiehen edun mukaisesti, esteellisyyssäännökset sekä merkittävien oikeustoimien luvanvaraisuus. Tutkimuskysymyksen kannalta keskeistä on, ettei alaikäisen puolesta tapahtuva perinnöstä luopuminen ole huoltajan vapaasti päätettävissä, vaan se edellyttää alaikäisen edun tapauskohtaista arviointia ja holhousviranomaisen

[45] HE 146/1998 vp, s. 48.
[46] HolhTL 11 §:n 1 momentti ja 32 §:n 5 momentti.
[47] HE 146/1998 vp, s. 45.

lupaa. Perinnöstä luopumisen edellytyksiä alaikäisen puolesta tarkastellaan yksityiskohtaisemmin luvussa 3.5.

2.4. Perinnön vastaanottamisesta ja perintöön ryhtymisestä

2.4.1. Perinnön vastaanottamisen oikeudellinen merkitys

Perinnön vastaanottamisella ja perintöön ryhtymisellä on merkitystä erityisesti arvioitaessa perintöoikeuden vanhentumista ja perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan perinnöstä luopumisen edellytyksiä. Perillisen toiminta suhteessa jäämistöön voi yhtäältä vaikuttaa siihen, säilyykö hänen perintöoikeutensa voimassa, ja toisaalta siihen, voiko hän enää tehokkaasti luopua perinnöstä. Näiden tilanteiden erottaminen on tarpeen arvioitaessa perintösaannosta irtautumisen eri keinoja ja niiden oikeusvaikutuksia.

Perillisen perintöoikeus syntyy perittävän kuollessa[48], mutta oikeus voi vanhentua, jollei perillinen saata sitä voimaan perintökaaren 16 luvussa säädetyllä tavalla. Perintökaaren 16 luvun sääntelyssä kysymys on siten siitä, onko perillinen ryhtynyt sellaisiin toimiin, joiden perusteella hänen perintöoikeutensa säilyy voimassa. Jollei perillinen ota perintöä vastaan tai muutoin saata oikeuttaan voimaan säädetyssä määräajassa, hänen perintöoikeutensa vanhentuu. Perintökaaren 16 luvun 3 §:n mukaan perintö menee tällöin sille, joka olisi saanut sen, jos oikeutensa menettänyt perillinen olisi kuollut ennen perittävää. Perintöoikeuden voimaan saattamista koskevan määräajan tarkoituksena on ollut varmistaa, että lopulliset perinnönsaajat tulevat kohtuullisessa ajassa selvitetyiksi eikä kuolinpesä jää määrittelemättömäksi ajaksi epäselvään tilaan.[49]

Perintöön ryhtymisellä tarkoitetaan perillisen jäämistöön kohdistuvaa toimintaa, joka osoittaa hänen käyttävän hyväkseen perintöoikeudellista asemaansa.[50] Perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä perintöön ryhtymistä arvioidaan kuitenkin eri tarkoituksessa kuin perintökaaren 16 luvussa. Jälkiluopumisen yhteydessä kysymys on siitä, onko perillinen jo ryhtynyt perintöön sellaisella tavalla, ettei hän voi enää tehokkaasti luopua siitä. Perintökaaren 16 luvussa arvioinnin kohteena on puolestaan se, onko perillinen saattanut perintöoikeutensa voimaan siten, ettei oikeus vanhene.

[48] HE 91/2014 vp, s. 69; KKO 2020:3, kohta 34.
[49] Lvk 1935:2, s. 74.
[50] Aarnio – Kangas 2016, s. 180.

Perintökaaren 16 ja 17 luvun arvioinnit on siten pidettävä toisistaan erillään. Molemmissa voidaan antaa merkitystä perillisen jäämistöön kohdistamille toimille, mutta arvioinnin oikeudellinen tarkoitus ja seuraus ovat erilaiset. Perintökaaren 16 luvussa toiminnalla voi olla merkitystä perintöoikeuden säilymisen kannalta, kun taas perintökaaren 17 luvussa sillä arvioidaan perillisen mahdollisuutta luopua jo syntyneestä perintöoikeudestaan.[51]

2.4.2. Perinnön vastaanottaminen perintöoikeuden vanhentumisen kannalta

Perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä säädetään tavoista, joilla perillinen voi saattaa perintöoikeutensa voimaan ja estää sen vanhentumisen. Pykälän 1 momentin mukaan perillisen tulee joko ottaa perintö vastaan tai ilmoittaa perintöä koskeva vaatimuksensa sille tai niille, jotka ovat ottaneet perinnön vastaan, taikka pesänhoitajalle. Pykälän 2 momentin mukaan perillisen katsotaan vastaanottaneen perinnön, jos hän on yksin tai yhdessä muiden kanssa ottanut pesän hoitoonsa, osallistunut perunkirjoitukseen tai perinnönjakoon taikka perillisenä muutoin ryhtynyt jäämistöä koskeviin toimiin. Säännös osoittaa, että vastaanottaminen voi tapahtua nimenomaisen ilmoituksen lisäksi myös perillisen tosiasiallisen toiminnan perusteella.

Oikeuskirjallisuuden mukaan perinnön vastaanottamisena voidaan pitää jäämistöön kohdistuvaa toimea, jonka perillinen tekee perillisen ominaisuudessa ja jolla hän saattaa perintöoikeutensa voimaan.[52] Perinnön vastaanottaminen voi siten tapahtua esimerkiksi perintöosuutta koskevan luovutuskirjan allekirjoittamisella tai jäämistöön liittyvän kanneoikeuden käyttämisellä.[53] Myös kuolinpesän saatavan vanhentumisen katkaisemisen on katsottu merkitsevän perinnön vastaanottamista, koska perillinen toimii tällöin kuolinpesän hyväksi ja käyttää jäämistöön kohdistuvaa oikeutta.[54]

Kaikki perintökaaren 16 luvun 2 §:n 2 momentissa mainitut toimet eivät kuitenkaan merkitse perinnön tai testamentin vastaanottamista olosuhteista riippumatta. Ratkaisussa KKO 1985 II 113 henkilöt olivat osallistuneet perunkirjoitukseen toissijaisina perillisinä,

[51] Ks. jälkiluopumisen yhteydessä perintöön ryhtymisen arvioinnista KKO 2023:44, kohdat 18–21 ja 25–26; Aarnio – Kangas 2016, s. 729–730. Ks. myös Kangas 2004a, s. 295–296.
[52] Kangas 2023, s. 564.
[53] Aarnio 1967, s. 225.
[54] Tuunainen 2015, s. 162.

mutta eivät tuolloin olleet tietoisia heidän hyväkseen tehdystä testamentista. Pelkän perunkirjoitukseen osallistumisen ei katsottu merkinneen kyseisen testamentin vastaanottamista, ja testamenttiin perustuva oikeus oli siten ehtinyt vanhentua. Ratkaisu osoittaa, ettei perintökaaren 16 luvun 2 §:n 2 momentissa mainittua toimea voida arvioida täysin irrallaan siitä, missä ominaisuudessa henkilö on toimeen ryhtynyt.[55]

Perintöoikeuden vanhentumisen kannalta vastaanottamista arvioidaan perillisen konkreettisten toimien ja niitä ympäröivien olosuhteiden perusteella. Olennaista on, onko henkilö toiminut perillisen ominaisuudessa ja kohdistanut toimintansa jäämistöön tavalla, joka merkitsee hänen perintöoikeutensa saattamista voimaan. Pelkkä perintökaaren 16 luvun 2 §:n 2 momentissa mainittuun toimeen osallistuminen ei siten kaikissa tilanteissa riitä, vaan toimella tulee olla yhteys siihen perintö- tai testamenttioikeuteen, jonka voimaansaattamisesta on kysymys.

2.4.3. Perintöön ryhtyminen jälkiluopumisen esteenä

Perintökaaren 17 luvun 2 a §:n mukaan perillisellä ja testamentinsaajalla on oikeus luopua oikeudestaan perittävän kuoltua, jolleivät he ole jo ryhtyneet sellaisiin toimiin, että heidän on katsottava ottaneen perinnön vastaan. Säännöksessä ei määritellä tarkemmin, millaiset toimet merkitsevät perinnön vastaanottamista. Säännöksen esitöissä viitataan tältä osin perintökaaren 16 luvun 2 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään perintöoikeuden vanhentumisen estävästä perinnön vastaanottamisesta. Esitöissä todetaan pykälään viitaten, että ”*jo tiettyihin tosiasiallisiin toimiin ryhtyminen aiheuttaa sen, ettei perillisellä ole enää oikeutta luopua perinnöstä*”.[56]

Perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä luetelluilla toimilla on siten merkitystä arvioitaessa sitä, onko perillinen ryhtynyt jälkiluopumisen estävällä tavalla perintöön. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin korostettu, etteivät kaikki kyseisessä pykälässä mainitut toimet välttämättä estä myöhempää tehokasta perinnöstä luopumista.[57] Perintökaaren 16 luvun mukaista perintöoikeuden voimaansaattamista ei siten tule

[55] Ks. myös Kangas 2023, s. 563.
[56] HE 102/1990 vp, s. 87.
[57] Kolehmainen 2023, s. 353.

sellaisenaan samaistaa perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä tarkoitettuun perinnön vastaanottamiseen. Tätä rajanvetoa on käsitelty oikeuskäytännössä.

Ratkaisussa KKO 2003:95 perillinen oli ainoana perillisenä järjestänyt vainajan hautajaiset, perunkirjoituksen sekä hoitanut kuolinpesän välttämättömiä pankkiasioita ja muita pesän omaisuutta koskevia juoksevia asioita. Korkein oikeus katsoi toimien olleen tavanomaista ja välttämätöntä vainajan asioiden hoitoa, johon perillinen oli vainajan lähimpänä omaisena ryhtynyt ja johon hänellä oli ollut velvollisuuskin ryhtyä. Toimet eivät osoittaneet tahtoa vastaanottaa perintöä, eikä perillisen katsottu ryhtyneen pesään. Myöskään osallistuminen perunkirjoitukseen, jossa perillinen ilmoitti luopumisestaan, ei merkinnyt perinnön vastaanottamista. Ratkaisu osoittaa, etteivät jäämistöomaisuuden säilyttämiseen, lakisääteisten velvollisuuksien täyttämiseen tai pesän juoksevaan hoitoon liittyvät välttämättömät toimet sellaisinaan estä jälkiluopumista.

Jäämistöomaisuuteen kohdistuvan määräysvallan käyttämistä arvioitiin ratkaisussa KKO 2006:34. Testamentinsaaja oli antanut pankille toimeksiannon testamentilla saamiensa osakkeiden myymisestä ja ilmoittanut vasta tämän jälkeen, ettei hän ottanut testamentissa tarkoitettua omaisuutta vastaan. Korkein oikeus katsoi osakkeiden myyntiyrityksen merkinneen testamenttiomaisuuden vastaanottamista, joka esti tehokkaan luopumisen.[58]

Ratkaisussa KKO 2023:44 korkein oikeus vahvisti, että jäämistöomaisuudesta määrääminen osoittaa tyypillisesti perintöön ryhtymistä, mutta myös kuolinpesän hoitaminen ja yhteishallintoon osallistuminen voivat kokonaisuutena osoittaa perinnön vastaanottamista. Kyseisessä tapauksessa perillisen toiminta kuolinpesän asioiden hoitajana, osallistuminen pesän yhteishallintoon sekä perintöveron maksaminen muodostivat yhdessä kokonaisuuden, jonka perusteella hänen katsottiin ottaneen perinnön vastaan ennen luopumisilmoitustaan.[59]

Oikeuskäytännön perusteella jälkiluopumisen estymistä ei ratkaista yksinomaan toimien lukumäärän tai ulkoisen merkittävyyden perusteella. Ratkaisevaa on, osoittavatko toimet kokonaisuutena ja objektiivisesti arvioituina perillisen ottaneen perinnön vastaan. Arvioinnissa merkitystä voidaan antaa muun muassa toimien luonteelle ja tarkoitukselle, niiden asiayhteydelle, perillisen asemalle kuolinpesässä sekä sille, onko toiminta ollut kuolinpesän hoidon kannalta välttämätöntä vai onko perillinen käyttänyt sen avulla

[58] KKO 2006:34, kohdat 9–10; ks. myös Aarnio – Kangas 2016, s. 725, 728 ja 745.
[59] KKO 2023:44, kohdat 28–30.

perillisasemaansa perustuvaa oikeutta. Oikeuskirjallisuuden mukaan tulkintatilanteissa toimia on arvioitava siitä näkökulmasta, mihin toimella on tähdätty ja osoittaako se perillisen halukkuutta sitoutua perinnöstä seuraaviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin.[60] Arvioinnin tapauskohtaisuuden vuoksi luopumisen estävistä toimista ei voida muodostaa tyhjentävää luetteloa.[61]

Perintöoikeuden voimaansaattaminen perintökaaren 16 luvussa on erotettava jälkiluopumisen estävästä perinnön vastaanottamisesta. Vaikka molemmissa tilanteissa arvioinnin kohteena ovat perillisen jäämistöön kohdistamat toimet, perintökaaren 16 ja 17 luvussa näille toimille annetaan merkitystä eri oikeudellisista lähtökohdista. Perintöoikeuden vanhentumisen kannalta kysymys on siitä, onko perillinen saattanut oikeutensa laissa tarkoitetulla tavalla voimaan. Jälkiluopumisen yhteydessä puolestaan arvioidaan, onko perillinen ryhtynyt sellaisiin konkreettisiin toimiin, että hänen on niiden luonne, tarkoitus ja asiayhteys huomioon ottaen katsottava ottaneen perinnön vastaan. Ratkaisevaa on siten toiminnan kokonaisarviointi eikä yksittäisen perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä mainitun toimen suorittaminen sellaisenaan.

3. PERINTÖSAANNOSTA IRTAUTUMISEN MUODOT

3.1. Ennakkoluopuminen

3.1.1. Ennakkoluopumisen edellytykset

Ennakkoluopuminen on tutkimuskysymyksen kannalta keskeinen perintösaannosta irtautumisen keino, koska sen avulla rintaperillinen voi nimenomaisesti luopua perintöoikeudestaan jo perittävän elinaikana. Tässä alaluvussa tarkastellaan ennakkoluopumisen oikeudellista luonnetta sekä niitä muotoa, ajankohtaa ja tahdonilmaisun tekemistä koskevia edellytyksiä, joiden täyttyessä tehty luopuminen on pätevä.

[60] Aarnio – Kangas 2016, s. 180; Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 96–97; Tuunainen 2015, s. 164. Ks. myös KKO 2003:95 ja KKO 2023:44, kohdat 28–30.
[61] Aarnio – Kangas 2016, s. 730–731; Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 96.

Perittävän elinaikana tehtävää luopumista kutsutaan ennakkoluopumiseksi ja oikeuskirjallisuudessa myös negatiiviseksi perintösopimukseksi.[62] Perintökaaren 17 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan sopimus elossa olevan henkilön jäämistöstä on pätemätön, mutta pykälän 2 momentissa säädetty ennakkoluopuminen muodostaa tähän pääsääntöön nimenomaisen poikkeuksen.

Perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan ennakkoluopuminen voidaan toteuttaa hyväksymällä perittävän tekemä testamentti tai ilmoittamalla muulla tavoin kirjallisesti perittävälle perinnöstä luopumisesta.[63] Molemmissa tapauksissa luopumisen on tapahduttava perittävän elinaikana.

Oikeuskirjallisuuden mukaan ennakkoluopuminen on yksipuolinen oikeustoimi, jolloin sen pätevyys ei edellytä perittävän hyväksyntää. Lisäksi on katsottu riittäväksi, että luopumisilmoitus saatetaan perittävän saataville. Aarnio ja Kangas ovat tulkinneet tätä vaatimusta verraten väljästi, kun taas Tuunainen on suhtautunut kriittisesti esimerkiksi siihen, että ilmoituksen jättäminen perittävän käytettävissä olevaan tallelokeroon olisi riittävää.[64] Perillinen ei siten voi säilyttää luopumisilmoitusta yksinomaan omassa hallinnassaan ja vedota siihen vasta perittävän kuoleman jälkeen. Kirjallisen muodon vähimmäisvaatimuksena on oikeuskirjallisuudessa pidetty luopujan omaa allekirjoitusta.[65]

Ennakkoluopuminen voi olla joko vastikkeellinen tai vastikkeeton. Muu kuin lakiosaperillinen voi siten luopua koko perintöosastaan pätevästi ilman korvausta.[66] Lakiosaperillisen osalta vastikkeella on sen sijaan erityinen merkitys lakiosasuojan toteutumisen kannalta.

---

[62] Aarnio – Kangas 2016, s. 708; Kangas 2023, s. 627; Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 442; Tuunainen 2015, s. 127.

[63] Jos perittävä ei kykene itse ottamaan ilmoitusta vastaan, ilmoitus voidaan tietyin edellytyksin antaa hänen edunvalvojalleen tai edunvalvontavaltuutetulleen. Aarnio – Kangas 2016, s. 710; Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 442.

[64] Aarnio – Kangas 2016, s. 709; Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 442. Yleisesti tahdonilmaisun vastaanottamisesta ks. Kaisto 2015, s. 162. Vrt. Tuunainen 2015, s. 123.

[65] Kangas 2023, s. 627; Aarnio – Kangas 2016, s. 732; Oikeuskirjallisuudessa on tuotu myös esille, että edes yhden todistajan allekirjoitus edistää oikeellisuuden todistamista tilanteessa, jossa luopumisasiakirjan oikeellisuus riitautetaan. Muotovaatimuksena asiakirjan todistamista ei kuitenkaan ole edellytetty, vaan kirjallisen ilmoituksen itsessään on katsottu olevan pätevä. Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 442; Tuunainen 2015, s. 123; Aarnio – Kangas 2016, s. 708–709.

[66] Ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 711; Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 444.

3.1.2. Lakiosa ennakkoluopumisessa

Lakiosaoikeudella on ennakkoluopumisen yhteydessä keskeinen merkitys tutkimuskysymykselle, koska ennakkoluopuminen ei sellaisenaan välttämättä poista rintaperillisen oikeutta lakiosaan. Lakiosasääntely vaikuttaa siten siihen, missä laajuudessa ennakkoluopumisella voidaan saada rintaperillinen perinnön ulkopuolelle.

Perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan lakiosaperillinen säilyttää ennakkoluopumisesta huolimatta oikeutensa lakiosaan, jollei hänen lakiosasuojansa ole toteutunut pykälässä tarkoitetulla tavalla.[67] Lakiosasuojan toteutumatta jääminen ei oikeuskirjallisuuden mukaan kuitenkaan tee ennakkoluopumisesta kokonaisuudessaan tehotonta. Luopuminen sitoo perillistä lakiosan ylittävän perintöosan osalta, mutta lakiosan osalta hänelle säilyy oikeus vedota lakiosaoikeuteensa.[68]

Perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetään kolmesta vaihtoehtoisesta tavasta, joilla lakiosasuoja voidaan ennakkoluopumisen yhteydessä toteuttaa. Luopujalle itselleen voidaan suorittaa luopumisesta kohtuullinen vastike. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei luopujalle maksettavana vastikkeen maksajan tarvitse olla perittävä, mutta suorituksen ja ennakkoluopumisen välillä tulee olla riittävä asiallinen yhteys.[69] Lakiosasuoja voi toteutua myös siten, että luopujan puoliso saa testamentin nojalla tai hänen jälkeläisensä lain tai testamentin nojalla lakiosaa vastaavaa omaisuutta. Jos lakiosasuoja on tarkoitus toteuttaa luopujan puolisolle tai jälkeläisille tulevan omaisuuden perusteella, omaisuuden tulee pykälän sanamuodon mukaan vastata luopujan lakiosaa. Näihin säännöksessä tarkoitettuihin vaihtoehtoisiin tapoihin toteuttaa lakiosasuoja viitataan tässä tutkimuksessa jäljempänä yhteisesti lakiosan korvaavana suorituksena.

Luopujalle maksettavan vastikkeen on lain mukaan oltava kohtuullinen. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa S 05/770 vastiketta pidettiin kohtuullisena, kun se vastasi 80 prosenttia laskennallisen lakiosan arvosta.[70] Ratkaisusta voidaan päätellä, ettei kohtuullisen vastikkeen tarvitse ainakaan kaikissa tilanteissa vastata täysimääräisesti laskennallista lakiosaa. Yksittäisen hovioikeusratkaisun perusteella 80 prosentin osuutta

[67] Ks. myös perintökaaren 7 luvun 5 §:n 4 momentti. Tuunainen toteaa, ettei lakiosasta voi ennakolta pätevästi luopua muulla tavoin, eikä siitä voida sopia. Tuunainen 2015, s. 136.
[68] Aarnio – Kangas 2016, s. 723 ja 718; Kolehmainen – Räbinä 2020 s. 444. Saarenpää 2004, s. 605 alaviite 15.
[69] Aarnio – Kangas 2016, s. 712; Kolehmainen – Räbinä 2020 s. 445.
[70] Itä-Suomen HO 28.11.2006 S 05/770.

ei kuitenkaan voida pitää yleisenä vähimmäisrajana, vaan kohtuullisuus on arvioitava tapauskohtaisesti.

Vastikkeen kohtuullisuuden arviointihetkeä ei ole lainsäädännössä täsmennetty. Oikeusministeriön vuoden 2004 mietinnössä pidettiin mahdollisena, että vastikkeen kohtuullisuus voitaisiin lopullisesti arvioida vasta pesänselvityksen jälkeen, koska lakiosan suuruus voidaan määrittää täsmällisesti vasta perittävän kuoltua. Mietinnössä oikeustilaa pidettiin kuitenkin tältä osin epäselvänä.[71] Oikeuskirjallisuudessa on puolestaan katsottu, että kohtuullisuutta arvioidaan luopumishetken olosuhteiden ja tuolloin laskettavissa olevan lakiosan perusteella.[72] Helin toteaa, että luopuja kantaa riskin perittävän vaurastumisesta luopumisen jälkeen eikä lakiosaa suojata myöhemmän vaurastumisen osalta.[73]

Luopumishetkeen perustuva tulkinta korostaa ennakkoluopumisen oikeusvaikutusten ennakoitavuutta. Luopuja voi tällöin arvioida jo oikeustointa tehtäessä, täyttääkö hänelle suoritettava vastike kohtuullisuuden vaatimuksen. Aarnion ja Kankaan mukaan luopuja voi lisäksi liittää luopumiseensa ehdon, jonka mukaan luopuminen on häntä sitova vain, jollei perittävä merkittävästi vaurastu luopumisen jälkeen.[74] Tällainen ehto mahdollistaa perittävän myöhemmän varallisuuskehityksen huomioon ottamisen siitä huolimatta, että vastikkeen kohtuullisuutta arvioidaan lähtökohtaisesti luopumishetken olosuhteiden perusteella.

Edellä esitetyn perusteella lakiosasuoja rajoittaa rintaperillisen ennakkoluopumisen oikeusvaikutuksia. Pelkkä ennakkoluopuminen ei poista rintaperillisen lakiosaoikeutta, vaan ennakkoluopumisen ulottuminen myös lakiosaan edellyttää perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetun lakiosasuojan toteutumista. Jollei lakiosasuoja ole toteutunut säännöksessä tarkoitetulla tavalla, ennakkoluopujalle säilyy oikeus lakiosaansa. Lakiosasuojan eri toteuttamistapojen merkitystä koko sukuhaaran

---

[71] Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:6, s. 71–72. Mietinnössä selvitettiin perintökaaren perusratkaisuihin kohdistuvia muutostarpeita ja pohdittiin muun muassa ennakkoluopujan lakiosaoikeuteen liittyvää problematiikkaa erityisesti yritysten sukupolvenvaihdoksen näkökulmasta.
[72] Aarnio – Kangas 2016, s. 711; Kangas 2023, s. 628–629; Tuunainen 2015, s. 137. Vrt. Helin 2012, s. 1038–1039, jossa Helin toteaa, että pykälän kirjoitustapa viittaa kohtuullisuuden arviointiin vasta perittävän kuoleman jälkeen, mutta pykälää on tästä huolimatta vakiintuneesti tulkittu toisin.
[73] Helin 2012, s. 1039. Helinin mukaan tämä osoittaa sen, ettei aikuisen rintaperillisen lakiosaoikeutta ole koettu sosiaalipoliittisesti keskeiseksi, toisin kuin alaikäisen rintaperillisen.
[74] Aarnio – Kangas 2016, s. 712.

poissulkemiselle sekä säilyvän lakiosaoikeuden vaikutusta ennakkoluopujan oikeusasemaan arvioidaan tarkemmin luvussa 4.1.

3.1.3. Ennakkoluopumisen ulottuvuus sijaantuloperillisiin

Ennakkoluopumisen vaikutus sijaantuloperillisiin on tutkimuskysymyksen kannalta keskeinen, koska koko sukuhaaran poissulkeminen ennakkoluopumisen avulla edellyttää, ettei luopumisen oikeusvaikutus rajoitu yksinomaan luopujaan itseensä. Tässä alaluvussa tarkastellaan, missä määrin rintaperillisen ennakkoluopuminen voi vaikuttaa myös hänen jälkeläistensä perillisasemaan ja millainen merkitys luopumisilmaisun sisällöllä sekä lakiosasuojaa koskevalla sääntelyllä on tämän arvioinnin kannalta.

Perintökaaren 17 luvun 1 §:ssä ei nimenomaisesti säädetä ennakkoluopumisen vaikutuksesta sijaantuloperillisten asemaan. Sääntelystä ei siten suoraan ilmene, johtaako perillisen ennakkoluopuminen hänen jälkeläistensä sijaantuloon vai voiko luopumisen oikeusvaikutus ulottua myös heihin. Koska säännös ei ratkaise kysymystä, luopumisen vaikutusta jälkeläisiin arvioidaan oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen tulkintojen perusteella.

Ennakkoluopumisen vaikutusta perillisen jälkeläisiin tarkasteltiin jo vuoden 1935 lainvalmistelukunnan ehdotuksessa:

> ”Ne oikeustoimet, joihin perillinen on odottamansa perinnön suhteen ryhtynyt, eivät ilman muuta vaikuta hänen perimään oikeutettujen jälkeläistensä oikeudelliseen asemaan. Näillä on näet itsenäinen, heidän ja perittävän väliseen sukulaisuussuhteeseen perustuva perintöoikeus. Oikeustajuntaa loukkaavaa kuitenkin yleensä olisi, jos sellaisen perillisen jälkeläiset, joka luopunut perintöoikeudestaan, voisivat tästä huolimatta saattaa oman perintöoikeutensa voimaan.”

Ehdotuksen mukaan ennakkoluopumisen tulisi mainitusta syystä lähtökohtaisesti sitoa myös luopuvan perillisen jälkeläisiä. Ehdotukseen sisällytettiin tämän vuoksi säännös, jonka mukaan perinnöstä luopuminen sitoisi lähtökohtaisesti myös luopujan jälkeläisiä, jollei olosuhteista muuta ilmennyt.[75] Vastaavaa säännöstä ei kuitenkaan sisällytetty

[75] Lvk 1935:2, s. 191.

lopulliseen perintökaareen. Nykyinen perintökaari ei siten sisällä nimenomaista säännöstä siitä, missä laajuudessa ennakkoluopuminen sitoo luopujan jälkeläisiä, vaan kysymys on ratkaistava muiden oikeuslähteiden sekä luopumisilmaisun tulkinnan perusteella.

Luopumisilmoituksessa voidaan nimenomaisesti ilmoittaa luopumisen koskevan ainoastaan luopujaa itseään. Oikeuskirjallisuuden mukaan perintö menee tällöin niille, jotka olisivat tulleet perillisiksi luopujan sijaan, mikäli tämä olisi kuollut ennen perittävää. Rintaperillisen kohdalla tämä merkitsee lähtökohtaisesti hänen jälkeläistensä tulemista hänen sijaansa perillisiksi. Tulkinnan todetaan olevan sama riippumatta siitä, onko luopuja rintaperillinen vai perittävään nähden kaukaisempi sukulainen.[76]

Luopumisilmoituksessa ei kuitenkaan aina ole täsmennetty luopumisen ulottuvuutta. Tällöin luopumisen vaikutus jälkeläisiin on oikeuskirjallisuuden mukaan ratkaistava luopumisilmoitusta tulkitsemalla. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että muun kuin lakiosaperillisen osalta ennakkoluopuminen lähtökohtaisesti sitoo koko luopujan sukuhaaraa, mikäli luopumisen ulottuvuutta ei ole täsmennetty. Tämä tulkintaolettama on sitä vahvempi, mitä kaukaisempi luopujan perillisasema on.[77] Luopumisen ulottuvuus on siten ratkaistava viime kädessä luopujan perillisaseman, sukulaisuussuhteen läheisyyden ja luopumisilmaisun perusteella, jolloin merkitystä voidaan antaa myös tapauskohtaisille olosuhteille.

Rintaperillisen kohdalla luopumisen ulottuvuuteen liittyy lisäksi perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetty lakiosasuoja. Gottberg on kuvannut sijaantuloperillisen asemaa ensisijaisen perillisen eläessä lähinnä heikoksi odotusoikeudeksi, sillä oikeus vaatia lakiosaa kuuluu yksin perilliselle.[78] Edellä esitetyn perusteella luopujan jälkeläiset eivät hänen eläessään voi vaatia luopujalle kuuluvaa lakiosaa sillä perusteella, että lakiosan korvaava suoritus puuttuu tai on riittämätön.

Jos ennakkoluopumisen tehnyt rintaperillinen kuitenkin kuolee ennen perittävää, hänen jälkeläistensä oikeusasema muuttuu. He voivat tällöin tulla sijaantulon perusteella itse lakiosaperillisen asemaan, jolloin heidän lakiosaoikeutensa perustuu heidän omaan perillisasemaansa. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällöin sijaantuloperilliset

[76] Aarnio – Kangas 2016, s. 721–722.
[77] Tuunainen 2015, s. 150; Aarnio – Kangas 2016, s. 722; Kolehmainen – Räbinä 2012, s. 323.
[78] Gottberg 1992, s. 930.

voivat vedota omaan lakiosaoikeuteensa, jollei ennakkoluopumisen yhteydessä annettu lakiosan korvaava suoritus ole ollut riittävä.[79]

Ennakkoluopumisen oikeusvaikutusten ulottumista myös sijaantuloperilliseen on käsitelty ratkaisussa KKO 1988:102. Ratkaisussa ennakkoluopumisen katsottiin olevan pätevä sekä luopujan että hänen poikansa osalta riippumatta siitä, oliko luopuja saanut luopumisestaan vastiketta. Ratkaisu tukee tulkintaa, jonka mukaan rintaperillisen ennakkoluopuminen ei välttämättä johda hänen jälkeläistensä sijaantuloon, vaan luopumisen oikeusvaikutukset voivat ulottua myös heihin.

Edellä tarkastellun perusteella ennakkoluopumisen vaikutus sijaantuloperillisiin riippuu erityisesti luopumisilmaisun sisällöstä sekä rintaperillisen kohdalla lakiosasuojan toteuttamisesta. Ennakkoluopumisen oikeusvaikutukset voivat ulottua myös luopujan jälkeläisiin, mutta vaikutuksen laajuutta ei voida ratkaista yksinomaan perintökaaren 17 luvun 1 §:n sanamuodon perusteella. Ennakkoluopumisen ja lakiosasuojan merkitystä koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta arvioidaan tarkemmin luvussa 4.1.

3.2. Jälkiluopuminen

Perittävän kuoleman jälkeen tehtävää luopumista kutsutaan tässä tutkimuksessa jälkiluopumiseksi. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta ratkaisevaa on se, millä edellytyksillä jälkiluopuminen on tehokas ja kenelle luopujan perintöosuus tällöin siirtyy. Tässä alaluvussa tarkastellaan jälkiluopumisen keskeisiä edellytyksiä, erityisesti perinnön vastaanottamisen merkitystä, sekä luopumisen lähtökohtaisia vaikutuksia sijaantuloperillisten asemaan.

Perintökaaren 17 luvun 2 a §:n mukaan perillinen tai testamentinsaaja voi kirjallisesti luopua oikeudestaan perittävän kuoltua, jollei hän ole jo ottanut perintöä vastaan. Jälkiluopuminen on siten mahdollista vain, jos perillinen ei ole ennen luopumisilmoitusta ottanut perintöä vastaan. Perinnön vastaanottamista on käsitelty tarkemmin luvussa 2.4. Perinnöstä luopuminen perittävän kuoleman jälkeen tarkoittaa täyttä vetäytymistä kuolinpesästä ilman, että perillinen käyttää hänelle kuuluvaa määräysvaltaa tai oikeuksia kuolinpesässä.[80]

---

[79] Aarnio – Kangas 2016, s. 719 ja 724; Kolehmainen – Räbinä 2012, s. 323.
[80] Kangas 2023, s. 631

Jälkiluopumiselle ei ole laissa määriteltyä aikarajaa. Ajan kulumisen myötä perillisellä on kuitenkin korostunut velvollisuus ja samalla vaikeus osoittaa, ettei hän ole ottanut perintöä vastaan ennen luopumisilmoituksen antamista.[81] Ratkaisussa KKO 2020:49 perillinen oli luopunut perinnöstä 23 vuotta perittävän kuoleman jälkeen ja korkein oikeus totesi, ettei yksinomaan ajan kuluminen perittävän kuoleman jälkeen osoita perinnön vastaanottamista, vaikka se voi vaikeuttaa näytön esittämistä.[82] Saman asian myöhemmässä ratkaisussa KKO 2023:44 korkein oikeus katsoi perillisen konkreettisten toimien kokonaisuutena osoittaneen, että hän oli ottanut perinnön vastaan ennen luopumisilmoituksen tekemistä. Ratkaisujen perusteella voidaan katsoa, ettei jälkiluopumisen tehokkuus määräydy yksinomaan perittävän kuolemasta kuluneen ajan perusteella, vaan ratkaisevaa on perillisen ennen luopumista tapahtunut toiminta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että käytännössä ajallisen takarajan perinnöstä luopumiselle asettaa perinnönjako[83], jonka toimittamiselle ei myöskään ole perintökaaressa säädettyä määräaikaa.

Perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä ei nimenomaisesti säädetä jälkiluopumisen vaikutuksesta sijaantuloon. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2023:44 katsonut, että perinnöstä luopuminen merkitsee perillisen vetäytymistä oikeudestaan perintöön, jolloin perintöosuus menee suoraan lain nojalla sijaan tulevalle perilliselle. Vastaava lähtökohta on omaksuttu oikeuskirjallisuudessa.[84] Tilannetta tulkitaan toisin sanoen siten, kuin jos luopuva perillinen olisi kuollut ennen perittävää.

Jälkiluopumisessa luopujalla ei siten ole lähtökohtaisesti mahdollisuutta määrätä siitä, kenelle hänen perintöosuutensa tulee, vaan tehokkaan jälkiluopumisen lähtökohtaisena oikeusvaikutuksena on lakimääräisen sijaantulon toteutuminen. Kysymystä siitä, voidaanko luopumisen oikeusvaikutuksia tästä huolimatta ulottaa myös luopujan sijaantuloperillisiin, tarkastellaan luvussa 4.2.

[81] Aarnio – Kangas 2016, s. 727–728; Kangas 2023, s. 632; Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 97.
[82] Ks. myös Kolehmainen 2023, s. 352–353.
[83] Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 97.
[84] Aarnio – Kangas 2016, s. 738; Kangas 2023, s. 631; Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 91.

3.3. Perintöosuuden luovutus

3.3.1. Luovutuksen edellytykset

Perillinen voi luovuttaa osuutensa kuolinpesään, jolloin puhutaan perintö- tai pesäosuuden luovuttamisesta.[85] Luovutuksessa perillinen käyttää hänelle syntynyttä määräysvaltaa siirtämällä pesäosuutensa toiselle.[86] Perintöosuuden luovutus on yksi tutkimuksessa tarkasteltavista keinoista, joilla rintaperillinen voi perittävän kuoleman jälkeen vaikuttaa hänelle kuuluvaan perintöosuuteen. Tutkimuskysymyksen osalta merkityksellistä on selvittää, millä edellytyksillä perillinen voi määrätä pesäosuudestaan toisen hyväksi ja mihin luovutus voi kohdistua. Tässä alaluvussa tarkastellaan perintöosuuden luovutuksen oikeudellista luonnetta, muotovaatimuksia, luovutuksensaajaa ja luovutuksen kohdetta sekä luovutussopimuksen tulkintaa.

Perintökaaren 17 luvun 3 §:n mukaan perillinen ja yleisjälkisäädöksen saaja voivat perittävän kuoltua luovuttaa toiselle pesäosuutensa ja luovutus on tehtävä kirjallisesti. Pykälässä edellytetään luovutukselta kirjallista muotoa, mutta luovutusasiakirjan muodosta tai sisällöstä ei säädetä tarkemmin. Perintöosuuden luovutuksesta säädetään perintökaaressa varsin niukasti, minkä vuoksi oikeustoimen tarkemmat oikeusvaikutukset ovat pitkälti oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön varassa.[87]

Oikeuskirjallisuuden mukaan vähimmäisvaatimuksena on asiakirjan laatiminen siten, että siitä ilmenevät ainakin luovutuksen kohde ja osapuolet. Kirjallisen muodon on katsottu sisältävän myös allekirjoitusvaatimuksen, mutta asiakirjan todistamista ei voida pitää luovutuksen pätevyyden edellytyksenä.[88] Kirjallista muotovaatimusta koskevassa oikeuskäytännössä on kuitenkin ratkaisu KKO 1973 II 56, jossa suullisesti tehty pesäosuuden luovutus katsottiin tapauksen olosuhteissa päteväksi, kun luovuttaja oli ottanut huomautuksitta vastaan kauppahinnan osamaksuja eikä ollut vedonnut muotovirheeseen kohtuullisessa ajassa.

Pesäosuuden voi luovuttaa joko kanssaperilliselle tai kolmannelle osapuolelle, koska luovutuksensaajaa ei ole laissa rajattu.[89] Perintöosuuden luovutusta koskevan sopimuksen

---

[85] Kangas 2023, s. 633.
[86] Aarnio – Kangas 2016, s. 743–747; Kangas 2023, s. 634; Verohallinto, Kuolinpesäosuuden luovutuksen verotus, kohta 1.2.
[87] Aarnio – Kangas 2016, s. 747–748.
[88] Aarnio – Kangas 2016, s. 747–749; Kangas 2023, s. 636. Ks. myös KKO 1973 II 56.
[89] Aarnio – Kangas 2016, s. 743–747; Kangas 2023, s. 633–636.

tulkinnassa lähtökohtana on, että luovutuksensaaja saa sen jako-osuuden, joka olisi ilman luovutustoimea tullut pesäosuuden luovuttajalle. Luovutusasiakirjan tulkinnassa sovelletaan yleisiä sopimusoikeudellisia tulkintaperiaatteita, minkä vuoksi ratkaisevaa ei välttämättä ole yksinomaan asiakirjan sanamuoto, vaan myös sopijapuolten tarkoitukselle voidaan antaa merkitystä.[90]

Tätä havainnollistaa Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu, jossa perilliset olivat kauppakirjojen sanamuodon mukaan luovuttaneet osuutensa isänsä kuolinpesään kuuluvista tiloista. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden ratkaisun, jossa luovutusten katsottiin asianosaisten tarkoituksen perusteella käsittäneen myös heidän äitinsä jälkeen saamansa osuudet. Tulkintaa tukivat muun muassa kauppakirjojen ehdot, joiden perusteella luovutusten oli tarkoitettu kattavan laajemmin pesään kuulunutta omaisuutta.[91]

Samankaltainen merkitys asianosaisten tarkoitukselle annettiin Vaasan hovioikeuden ratkaisussa. Tapauksessa kauppakirjan ja asianosaisten myöhemmän toiminnan perusteella luovutuksella katsottiin tarkoitetun perillisen pesäosuuden siirtämistä luovutuksensaajalle, vaikka asiakirjan perusteella ei ollut aikanaan saatu lainhuutoa kuolinpesään kuuluneeseen kiinteään omaisuuteen.[92]

Rovaniemen hovioikeuden antama ratkaisu osoittaa puolestaan, että selvä sopimussanamuoto muodostaa tulkinnan lähtökohdan. Kun perintöosuuksien vaihtoa ja myyntiä koskevassa sopimuksessa luovutuksen kohteeksi oli yksiselitteisesti määritelty perintöosuus tietystä tilasta, luovutuksen katsottiin käsittävän koko tilaan kohdistuvan osuuden, myös siihen sisältyneen puuston arvon. Luovuttajalle ei siten jäänyt oikeutta vaatia puuston arvoa myöhemmin perinnönjaossa.[93]

Pesäosuuden luovutuksen kohteena on luovuttajan osuus jakamattomaan kuolinpesään kokonaisuutena eikä tietty kuolinpesään kuuluva omaisuusesine. Se, mitä omaisuutta luovuttajan jako-osuuteen lopulta tulee, määräytyy vasta osituksessa ja perinnönjaossa.[94] Oikeuskäytännössä on kuitenkin hyväksytty myös osakkaan osuuden luovuttaminen

[90] Aarnio – Kangas 2016, s. 749–751.
[91] Rovaniemen HO 16.2.1999 S 98/218.
[92] Vaasan HO 20.12.2002 S 01/841.
[93] Rovaniemen HO 13.12.2000 S 00/388.
[94] Ks. Verohallinto, Kuolinpesäosuuden luovutuksen verotus, kohta 1.2.

tietystä pesään kuuluvasta omaisuudesta siten, että luovutetun osuuden lopullinen suuruus jää riippumaan myöhemmin toimitettavasta osituksesta ja perinnönjaosta.[95]

Edellä esitetyn perusteella perintöosuuden luovutuksessa perillinen käyttää hänelle syntynyttä määräysvaltaa siirtämällä pesäosuutensa toiselle. Luovutuksen kohteena on lähtökohtaisesti perillisen osuus jakamattomasta kuolinpesästä, ja luovutuksen tarkempi sisältö määräytyy luovutusasiakirjan ja sitä koskevan tulkinnan perusteella. Seuraavassa alaluvussa tarkastellaan erikseen, millä perusteilla perintöosuuden luovutus erotetaan jälkiluopumisesta.

3.3.2. Perintöosuuden luovutuksen ja jälkiluopumisen välinen rajanveto

Perintöosuuden luovutus ja jälkiluopuminen voivat käytännössä molemmat johtaa siihen, ettei perillinen saa perinnönjaossa varallisuutta itselleen. Oikeustoimien erottaminen toisistaan on kuitenkin tutkimuskysymyksen kannalta tärkeää, koska jälkiluopumisessa perintöosuuden saaja määräytyy lähtökohtaisesti lakimääräisen sijaantulon perusteella, kun taas perintöosuuden luovutuksessa perillinen voi itse määrätä, kenelle pesäosuus siirtyy. Tässä alaluvussa tarkastellaan, millä perusteilla perintöosuuden luovutus ja jälkiluopuminen erotetaan toisistaan. Rajanvedon kannalta tarkastellaan erityisesti perintöosuuden saajan määräytymistä sekä pesäosuuden luovutuksen vaikutusta kuolinpesän osakkuuteen.

Oikeuskirjallisuuden mukaan perintöosuuden luovutus ei päätä luovuttajan kuolinpesän osakkuutta, vaan hän säilyy luovutuksesta huolimatta kuolinpesän osakkaana. Luovutuksensaajasta ei vastaavasti tule perillistä tai kuolinpesän osakasta.[96] Perintökaaren 18 luvun 1 §:ssä kuolinpesän osakkaiksi määritellään perilliset, yleisjälkisäädöksen saajat sekä tietyin edellytyksin eloonjäänyt puoliso. Pesäosuuden luovutuksensaajaa ei säännöksessä lueta osakkaaksi.

Luovutuksensaajalle on kuitenkin annettu erikseen eräitä osakkaan oikeuksiin rinnastuvia oikeuksia. Perintökaaren 19 luvun 1 §:n mukaan myös se, jolle perillinen tai yleisjälkisäädöksen saaja on luovuttanut osuutensa pesään, voi hakea pesän omaisuuden luovuttamista pesänselvittäjän hallintoon. Lisäksi perintökaaren 23 luvun 12 §:n mukaan

[95] Ks. KKO 1947 I 7.
[96] Aarnio – Kangas 2016, s. 759; Kangas 2023, s. 635–636.

perinnönjakoa koskevassa luvussa osakkaasta säädettyä sovelletaan myös siihen, jolle osakas on luovuttanut pesäosuutensa. Se, että luovutuksensaajan oikeuksista on säädetty tällä tavoin erikseen osakkaiden oikeuksien rinnalla, tukee tulkintaa, ettei pesäosuuden luovutus siirrä varsinaista kuolinpesän osakkuutta luovutuksensaajalle.

Luopumisen ja luovutuksen rajanveto tulee erityisesti esiin tilanteessa, jossa perillinen ilmoittaa luopuvansa perinnöstä tietyn henkilön hyväksi. Ratkaisussa KKO 2003:95 perillinen oli ilmoittanut luopuvansa perinnöstä lastensa hyväksi. Korkein oikeus ei pitänyt määräystä perintöosuuden luovutuksena, koska perintö olisi ilman määräystäkin mennyt juuri hänen lapsilleen sijaantuloperiaatteen perusteella. Ratkaisun perusteluissa tilanne erotettiin ratkaisusta KKO 1983 II 2, jossa rintaperillinen oli luopunut isänsä jälkeen saamastaan perintöosuudesta äitinsä hyväksi, vaikka hänellä oli oma rintaperillinen. Tällöin oikeustoimella poikettiin lakimääräisen sijaantulon mukaisesta lopputuloksesta.

Jälkiluopuminen ja perintöosuuden luovutus eroavat toisistaan myös perinnön vastaanottamisen kannalta. Perintökaaren 17 luvun 2 a §:n mukaan jälkiluopuminen edellyttää, ettei perillinen ole ennen luopumista ottanut perintöä vastaan. Jos perillinen on jo ottanut perinnön vastaan, hän ei voi enää tehokkaasti luopua siitä jälkiluopumisena. Perintöosuuden luovutukseen ei liity vastaavaa edellytystä, vaan luovutuksessa perillinen käyttää hänelle kuuluvaa määräysvaltaa pesäosuuteensa. Oikeuskirjallisuuden mukaan perintöosuuden luovuttaminen jo itsessään osoittaa, että perillinen on ottanut perinnön vastaan, koska hän määrää perintöoikeutensa nojalla hänelle kuuluvasta pesäosuudesta.[97] Perinnön vastaanottamista on käsitelty tarkemmin luvussa 2.4.

Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, että mikäli perillinen määrää vastaanottajan lakimääräisestä seuraannosta poikkeavasti, kysymys ei ole perintökaaren 17 luvun 2 a §:ssä tarkoitetusta luopumisesta vaan perintöosuuteen kohdistuvasta määräämistoimesta, joka tulee arvioitavaksi perintöosuuden luovutuksena.[98] Ulosottokaareen liittyvässä lainvalmisteluaineistossa perinnöstä luopuminen ja perintöosuuden luovuttaminen on erotettu juuri sillä perusteella, että luopumisessa pesäosuus menee sijaan tuleville

[97] Aarnio – Kangas 2016, s. 181.
[98] Aarnio – Kangas 2016, s. 741; Kangas 2023, s. 633–634; Kolehmainen – Räbinä 2021, s. 136–137.

perillisille, kun taas luovutuksessa perillinen määrää siitä, kenelle hänen perintöosuutensa luovutetaan.[99]

Edellä esitetyn perusteella jälkiluopumisen ja perintöosuuden luovutuksen välinen rajanveto perustuu erityisesti siihen, käyttääkö perillinen perintöoikeuteensa liittyvää määräysvaltaa. Jälkiluopumisessa perillinen vetäytyy oikeudestaan ottamatta perintöä vastaan ja perintöosuus siirtyy lakimääräisen sijaantulon mukaisesti, kun taas luovutuksessa perillinen määrää pesäosuutensa siirtymisestä toiselle. Pesäosuuden luovutus ei myöskään päätä luovuttajan kuolinpesän osakkuutta eikä siirrä osakasasemaa luovutuksensaajalle. Tämän rajanvedon merkitystä koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta arvioidaan tarkemmin luvussa 4.

3.4. Perintöoikeuden vanhentuminen

Tutkimuksen kannalta perintöoikeuden vanhentuminen on merkityksellinen, koska sen seurauksena rintaperillinen voi menettää oikeutensa perintöön ilman nimenomaista luopumisilmoitusta. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta olennaista on kuitenkin se, mitä rintaperillisen oikeuden vanhentumisesta seuraa hänen sijaantuloperillisilleen. Tässä alaluvussa tarkastellaan perintöoikeuden vanhentumisen keskeisiä edellytyksiä, määräaikoja ja oikeusvaikutuksia.

Perintöoikeuden vanhentuminen eroaa ennakko- ja jälkiluopumisesta siinä, ettei oikeudenmenetys perustu perillisen luopumista koskevaan tahdonilmaisuun, vaan siihen, ettei perillinen saata perintöoikeuttaan määräajassa voimaan. Oikeuskirjallisuudessa perintöoikeuden vanhentumisesta on käytetty myös nimitystä passiivinen perinnöstä luopuminen, sillä vanhentumisen seurauksena perillinen menettää oikeutensa perintöön ja asemansa kuolinpesän osakkaana.[100] Perintöoikeuden vanhentumisen edellytyksenä on, ettei perillinen saata oikeuttaan perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla voimaan. Perintöoikeuden voimaansaattamista ja sen arviointia on käsitelty tarkemmin luvussa 2.4.2.

Perintökaaren 16 luvun 1 §:n mukaan perillisen tai testamentinsaajan on saatettava oikeutensa voimaan lähtökohtaisesti kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta.

[99] HE 13/2005 vp, s. 106.
[100] Aarnio – Kangas 2016, s. 727.

Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi kuitenkin muun jäämistöön oikeutetun hakemuksesta määrätä oikeuden saatettavaksi voimaan tätä lyhyemmässä, enintään vuoden pituisessa määräajassa. Kymmenen vuoden määräaikaa voidaan siten lyhentää tuomioistuimen päätöksellä, mutta menetettyä määräaikaa ei voida pidentää tai palauttaa. Hallituksen esityksen mukaan määräajan aineellisoikeudellisen luonteen vuoksi mahdollisuutta sen pidentämiseen tuomioistuimen päätöksellä ei pidetty asianmukaisena.[101]

Perintöoikeuden yleinen vanhentumisaika on siten kymmenen vuotta laskettuna perittävän kuolemasta.[102]

Määräajan lyhentämistä voi perintökaaren 16 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan määräajan lyhentämistä voi hakea se, jolla on perillisen tai testamentinsaajan ohella tai lähinnä hänen jälkeensä oikeus jäämistöön. Perillinen itse ei siten voi hakea oman määräaikansa lyhentämistä. Sääntely antaa muille jäämistöön oikeutetuille mahdollisuuden saada passiivisen perillisen asema ratkaistuksi ennen yleisen kymmenen vuoden määräajan päättymistä.[103] Tämän vuoksi perillinen ei voi kaikissa tilanteissa lähtökohtaisesti luottaa siihen, että hänen oikeutensa säilyy voimaansaattamattomana koko kymmenen vuoden ajan.

Perintöoikeuden vanhentumisen käytännöllistä merkitystä perintösaannosta irtautumisen keinona rajoittavat siten sekä vanhentumisajan pituus että mahdollisuus sen lyhentämiseen. Lisäksi vanhentuminen edellyttää, ettei perillinen ennen määräajan päättymistä ryhdy sellaisiin perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä tarkoitettuihin toimiin, joilla hänen perintöoikeutensa saatetaan voimaan.

Perintökaaren 16 luvun 3 §:n mukaan perintö menee oikeutensa menettäneen perillisen sijasta sille, joka olisi saanut sen, jos perillinen olisi kuollut ennen perittävää. Rintaperillisen oikeuden vanhentuminen voi siten johtaa hänen jälkeläistensä sijaantuloon. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta keskeiseksi muodostuu tällöin

---

[101] HE 6/1964 vp. s. 3. Oikeusministeriö selvitti vuonna 2015 perintö- ja testamenttisaannon vanhentumisajan uudistamistarvetta, mutta kymmenen vuoden määräajan lyhentämiselle ei nähty olevan perusteita. OMML 48/2015, s. 12–15

[102] Tästä poiketen ensiksi kuolleen puolison toissijaisten perillisten perintöoikeuden vanhentumisaika katsotaan alkavan lesken kuolinhetkestä. Aarnio – Kangas 2016, s. 174–176; Kangas 2023, s. 562–563.

[103] HE 6/1964 vp, s. 2–3.

kysymys siitä, miten sijaantuloperillisen oma perintöoikeus ja sitä koskeva vanhentumisaika määräytyvät. Tätä arvioidaan tarkemmin luvussa 4.5.2.

3.5. Perintösaannosta irtautuminen alaikäisen puolesta

Koko sukuhaaran jääminen perinnön ulkopuolelle voi toteutua myös siten, että luopujan sijaan tulevat sijaantuloperilliset irtautuvat kukin omasta perintöoikeudestaan. Jos sijaantuloperillinen on alaikäinen, hänen puolestaan tehtävää oikeustointa arvioidaan itsenäisesti holhoustoimilain perusteella. Tässä luvussa tarkastellaan perinnöstä luopumisen ja perintöosuuden luovuttamisen edellytyksiä alaikäisen puolesta sekä erityisesti luvanvaraisuuden, päämiehen edun ja edunvalvojan esteellisyyden merkitystä.

Holhoustoimilain 34 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan edunvalvojalla ei ole oikeutta päämiehensä puolesta luopua perinnöstä tai luovuttaa päämiehensä perintöosuutta ilman holhousviranomaisen lupaa. Säännös merkitsee sitä, ettei alaikäisen huoltaja tai muu edunvalvoja voi itsenäisesti päättää luopua alaikäiselle kuuluvasta perinnöstä. Luopuminen on siten luvanvaraista ja holhousviranomaisena toimii Digi- ja väestötietovirasto.[104] Holhoustoimilain 35 §:n mukaan lupa voidaan myöntää, jos oikeustoimi on päämiehen edun mukainen.

Luvanvaraisuuden tarkoituksena on suojata päämiestä sellaisilta oikeustoimilta, jotka voivat olla hänen kannaltaan taloudellisesti merkittäviä tai riskialttiita. Hallituksen esityksen mukaan holhoustoimilain 34 §:n lupaedellytyksillä pyritään ennakolta vähentämään vaaraa siitä, että päämiehen eduille aiheutetaan oikeustoimella vahinkoa.[105] Lisäksi hallituksen esityksen mukaan aiempi sääntely, jossa alaikäisten lasten vanhemmat ovat olleet tietyissä asioissa vapautettu luvan hakemisesta holhousviranomaiselta, ei vastaa uuden lainsäädännön näkemyksiä siitä, että lasta on kohdeltava itsenäisenä yksilönä. Lapsen oikeusturvasta ei esityksen mukaan voida tinkiä vain sen vuoksi, että lapsen omat vanhemmat huolehtivat hänen asioistaan, minkä vuoksi vanhempia tulisi koskea samat lupasäännökset kuin muitakin edunvalvojia.[106] Luvanvaraisuuden taustalla

[104] Kuitenkin tietyissä tilanteissa Ahvenanmaan maakunnassa holhousviranomaisena toimii Ahvenanmaan valtionvirasto. Holhoustoimilaki 84 §.
[105] HE 146/1998, s. 45.
[106] HE 146/1998, s. 11.

on siten pyrkimys turvata alaikäisen itsenäinen varallisuusoikeudellinen asema riippumatta siitä, toimiiko hänen edunvalvojanaan oma vanhempi vai muu henkilö.

Holhoustoimilain 34 §:n 1 momentin 7 kohdan lupavaatimus koskee myös perittävän eläessä tapahtuvaa ennakkoluopumista. Lain esitöissä on katsottu, ettei ennakkoluopumiseen yleensä voitane antaa lupaa, koska luopumisen kohteena olevan tulevan perinnön varallisuusarvosta ei vielä luopumishetkellä ole tietoa.[107] Ennakkoluopuminen alaikäisen puolesta on siten lähtökohtaisesti vaikeasti sovitettavissa yhteen edunvalvojan velvollisuuden kanssa toimia päämiehensä taloudellisen edun mukaisesti.

Oikeuskäytännössä edunvalvottavan puolesta tapahtuvaa perinnöstä luopumista on arvioitu ratkaisussa KHO 2003:7. Tapauksessa päämiehellä oli huomattavia ulosottovelkoja, ja hänen perintöosuutensa oli selvästi pienempi kuin hänellä ulosotossa ja perinnässä olleiden velkojensa määrä. Edunvalvoja haki lupaa perinnöstä luopumiseen sillä perusteella, että luopuminen olisi parantanut myös päämiehen omaa taloudellista tilannetta, kun perintö olisi siirtynyt hänen huollettavanaan oleville ja opintoja aloittaville lapsilleen. Korkein hallinto-oikeus pysytti päätöksen, jolla lupahakemus oli hylätty. Perusteluiden mukaan luopuminen olisi heikentänyt päämiehen omaa varallisuusasemaa, eikä sitä muista perusteluista huolimatta voitu pitää hänen etunsa mukaisena.

Ratkaisu osoittaa, että lupaharkinnassa päämiehen etua arvioidaan itsenäisesti. Luopumista ei siten voida perustella yksinomaan sillä, että omaisuus siirtyisi luopumisen seurauksena päämiehen lapsille tai että luopumisella saavutettaisiin muutoin perheen kokonaisedun kannalta suotuisa lopputulos. Vaikka ratkaisu koski täysi-ikäistä edunvalvonnassa ollutta päämiestä, ratkaisua voidaan käyttää tulkinta-aineistona arvioitaessa HolhTL 35 §:n päämiehen etua koskevan edellytyksen sisältöä myös alaikäisen puolesta tapahtuvan perinnöstä luopumisen yhteydessä.

Huomionarvoista edellä mainitussa päätöksessä on se, että vaikka ratkaisun keskeisenä perusteena oli holhoustoimilain 35 §:ssä tarkoitettu päämiehen etu ja varallisuusasema, korkein hallinto-oikeus otti lupaharkinnassa huomioon myös holhoustoimilain 32 §:n 1 momentin lahjoittamiskiellon. Säännöksen mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei perinnöstä luopumista

[107] HE 146/1998 vp, s. 46.

sellaisenaan pidetä pykälässä tarkoitettuna päämiehen omaisuuden lahjoittamisena, vaan omana erillisenä oikeustoimenaan.[108] Lahjoittamiskiellolla näyttää kuitenkin olevan merkitystä arvioitaessa luopumisen hyväksyttävyyttä päämiehen edun kannalta. Tämä voi käytännössä vaikeuttaa luvan saamista erityisesti silloin, kun luopuminen merkitsee päämiehen positiivisen varallisuusaseman heikentymistä muiden henkilöiden hyväksi. KHO 2003:7 ei suoranaisesti vastaa tutkimuksen esimerkkitilannetta, mutta ratkaisu tukee lähtökohtaa, jonka mukaan lupaharkinnassa ratkaisevaa on päämiehen oma etu.

Perinnöstä luopumisen ohella myös alaikäisen perintöosuuden luovuttaminen on holhoustoimilain 34 §:n 1 momentin 7 kohdan perusteella luvanvaraista, ja myös luovutusta koskevassa lupaharkinnassa ratkaisevaa on päämiehen oma etu. Perintöosuuden luovutuksen osalta merkitystä on lisäksi sillä, tapahtuuko luovutus vastiketta vastaan vai vastikkeetta. Perintöosuuden vastikkeeton luovutus merkitsee päämiehelle kuuluvan varallisuusoikeuden vastikkeetonta siirtämistä toiselle ja sitä on lähtökohtaisesti pidettävä holhoustoimilain 32 §:n 1 momentissa tarkoitettuna omaisuuden lahjoittamisena, joka on edunvalvojalta kielletty. Vastikkeellisessa luovutuksessa arvioitavaksi tulee puolestaan holhoustoimilain 35 §:n perusteella se, onko oikeustoimi kokonaisuutena päämiehen edun mukainen. Arvioinnissa merkitystä on tällöin myös luovutuksesta saatavan vastikkeen asianmukaisuudella.[109] Perintöosuuden luovutus ei siten tarjoa edunvalvojalle vapaata keinoa ohjata alaikäiselle kuuluvaa perintöosuutta tämän sukuhaaran ulkopuolelle.

Alaikäisen puolesta tapahtuvassa perinnöstä luopumisessa on lisäksi otettava huomioon edunvalvojan mahdollinen esteellisyys. Holhoustoimilain 32 §:n 5 momentin mukaan edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään, jos edunvalvojan ja päämiehen edut saattavat joutua asiassa ristiriitaan.[110] Kysymys voi aktualisoitua erityisesti silloin, kun alaikäinen on tullut perilliseksi vanhempansa perinnöstä luopumisen seurauksena ja sama vanhempi pyrkii tämän jälkeen luopumaan perinnöstä myös alaikäisen puolesta. Tällaisessa tilanteessa on arvioitava, voiko vanhempi edustaa lastaan luopumisasiassa vai edellyttääkö eturistiriita edunvalvojan sijaisen määräämistä. Holhoustoimilain 11 §:n mukaan esteelliselle edunvalvojalle voidaan määrätä sijainen.

---

[108] Välimäki 2013, s. 116.
[109] HolhTL 34 § 1 mom. 7 kohta, 35 § ja 37 §; ks. myös HE 146/1998 vp, s. 45–46.
[110] ks. HE 146/1998 vp, s. 45. Esitöissä korostetaan, ettei kaikkia mahdollisia eturistiriitoja voida luetella tyhjentävästi.

Alaikäisen puolesta tapahtuva perinnöstä luopuminen tai perintöosuuden luovuttaminen ei ole edunvalvojan vapaasti käytettävissä oleva keino. Jos alaikäinen on jo tullut sijaantulon perusteella perilliseksi, hänen edunvalvojansa ei voi vapaasti päättää perinnöstä luopumisesta tai perintöosuuden luovuttamisesta, vaan oikeustoimen hyväksyttävyys määräytyy alaikäisen oman edun perusteella. Alaikäisen puolesta tapahtuvan perinnöstä luopumisen luvanvaraisuus ja päämiehen edun vaatimus rajoittavat siten edunvalvojan mahdollisuuksia määrätä alaikäisen perintöoikeudellisesta asemasta. Näiden rajoitusten merkitystä koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta arvioidaan tarkemmin luvussa 4.

4. MAHDOLLISUUDET SULKEA KOKO SUKUHAARA PERINNÖN ULKOPUOLELLE

Tässä luvussa palataan johdannossa esitettyyn esimerkkitapaukseen. Tapauksessa perittävän jäämistö koostuu pääosin vaikeasti realisoitavasta huonokuntoisesta kiinteistöstä, eikä kuolinpesässä ole hautaus- ja perunkirjoituskulujen jälkeen käytettävissä likvidejä rahavaroja. Perittävän rintaperillinen haluaa jäädä itse perinnön ulkopuolelle ja samalla estää perinnön siirtymisen alaikäiselle lapselleen. Edellisissä luvuissa tarkasteltuja perintöoikeudellisia keinoja arvioidaan seuraavaksi tästä lähtökohdasta erityisesti sen perusteella, millaisia oikeusvaikutuksia niillä on rintaperillisen lisäksi hänen sijaantuloperillistensä asemaan. Keskeistä on selvittää, millä näistä keinoista rintaperillisen jääminen perinnön ulkopuolelle johtaa myös hänen koko sukuhaaransa poissulkemiseen ja millaisia oikeudellisia rajoituksia eri keinoihin liittyy.

4.1. Ennakkoluopuminen

4.1.1. Lakiosasuojan toteuttamistapojen soveltuvuus koko sukuhaaran poissulkemiseen

Lakiosan korvaavan suorituksen merkitystä koko sukuhaaran poissulkemisessa ei voida arvioida yksinomaan sen perusteella, toteutuuko ennakkoluopujan lakiosasuoja, vaan merkitystä on myös sillä, millä perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suoja toteutetaan. Luvussa 3.1.2 käsitellyt lakiosasuojan toteuttamistavat eivät ole koko sukuhaaran poissulkemisen näkökulmasta keskenään samanarvoisia.

Jos lakiosan korvaavana suorituksena käytetään luopujan jälkeläisille lain tai testamentin nojalla tulevaa omaisuutta, ennakkoluopujan lakiosasuoja toteutuu, mutta samalla omaisuutta päätyy siihen sukuhaaraan, joka tutkimuksessa pyritään sulkemaan perinnön ulkopuolelle. Tämä vaihtoehto ei siten välttämättä sovellu koko sukuhaaran poissulkemiseen perinnöstä.

Luopujalle itselleen suoritettava kohtuullinen vastike johtaa tutkimuskysymyksen kannalta toisenlaiseen lopputulokseen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kohtuullisen vastikkeen saanut rintaperillinen sulkee ennakkoluopumisellaan itsensä ja samalla myös sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle.[111] Vastikkeen suorittaminen tarjoaa siten keinon toteuttaa rintaperillisen lakiosasuoja ilman, että omaisuutta tulee hänen jälkeläisilleen.

Luopujan puolisolle testamentin nojalla tuleva lakiosaa vastaava omaisuus voi niin ikään toteuttaa lakiosasuojan ilman, että omaisuutta tulee luopujan jälkeläisille. Tällainen järjestely voi perintöoikeudellisesti soveltua koko sukuhaaran poissulkemiseen, mutta se edellyttää perittävän testamenttimääräystä. Tutkimuksen esimerkkitapauksessa vaihtoehto ei vaikuta käytännössä tarkoituksenmukaiselta, sillä vaikeasti realisoitavan omaisuuden osoittaminen luopujan puolisolle siirtäisi omaisuuteen liittyvät rasitteet tämän kannettaviksi eikä poistaisi niitä luopujan lähipiiristä.

Tutkimuksen esimerkkitapauksessa näistä vaihtoehdoista merkityksellisin on käytännössä luopujalle suoritettava kohtuullinen vastike. Sen järjestäminen voi kuitenkin muodostua ongelmalliseksi, koska perittävän varallisuus on pääosin sidottuna vaikeasti

[111] Aarnio – Kangas 2016, s. 715 ja 723; Kolehmainen – Räbinä 2020, s. 444.

realisoitavaan kiinteistöön eikä käytettävissä ole merkittäviä likvidejä varoja. Kuten luvussa 3.1.2 on todettu, vastikkeen maksajan ei tarvitse olla perittävä, joten perittävän varallisuusrakenne ei oikeudellisesti estä vastikkeen suorittamista. Jollei vastikkeen rahoittamiseen kuitenkaan ole käytettävissä muita varoja, tämä vaihtoehto ei välttämättä tarjoa käytännössä toteuttamiskelpoista ratkaisua.

Luopujalle suoritettava kohtuullinen vastike tarjoaa siten muihin keinoihin verrattuna oikeudellisesti selkeän tavan toteuttaa ennakkoluopuminen siten, että luopuminen ulottuu koko sukuhaaraan eikä luopujalle jää lakiosaoikeutta. Luopujalle suoritettavan vastikkeen merkitystä ennakkoluopumisen ulottumiselle koko sukuhaaraan arvioidaan tarkemmin jäljempänä.

4.1.2. Lakiosaoikeus ja kuolinpesän osakkuus ennakkoluopumisessa

Kuten luvussa 3.1.2 on todettu, ennakkoluopujalla säilyy oikeus lakiosaansa, jos perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettu lakiosasuoja ei ole toteutunut. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta ratkaisevaa on tällöin, millaisen oikeudellisen aseman tämä säilyvä lakiosaoikeus ennakkoluopujalle antaa: merkitseekö se kuolinpesän osakkuutta vai ainoastaan lakiosan suuruista saamisoikeutta kuolinpesää kohtaan.

Perintökaaren 17 luvun 1 §:n sanamuoto ei anna suoraa vastausta tähän kysymykseen, vaan toteaa ainoastaan, että rintaperillinen *saa kuitenkin lakiosansa*. Oikeuskirjallisuudessa ennakkoluopujan oikeusasemasta on esitetty kaksi vaihtoehtoista tulkintaa: rintaperillinen joko säilyttää osakkuutensa kuolinpesässä tai hänelle syntyy ainoastaan lakiosan suuruinen saamisoikeus kuolinpesää kohtaan.[112] Kysymystä tarkastellaan näiden vaihtoehtojen ja perintökaaren systematiikan pohjalta.

Osakkuustulkintaa on oikeuskirjallisuudessa perusteltu muun muassa perintökaaren 7 luvun 5 §:n 2 momentilla, jonka mukaan testamenttitilanteessa lakiosaperillinen säilyttää osakasasemansa siitä huolimatta, että testamentinsaaja voi suorittaa lakiosan rahana.[113] Osakkuustulkintaa puoltaa lisäksi lakiosaoikeuden asema rintaperillisen lakimääräistä perintöosuutta suojaavana oikeutena. Vaikka lakiosa voidaan tietyissä tilanteissa täyttää rahasuorituksella, tästä ei vielä seuraa, että lakiosaoikeus olisi oikeudelliselta luonteeltaan

[112] Aarnio – Kangas 2016, s. 718–719.
[113] Aarnio – Kangas 2016, s. 719; ks. myös Aarnio 1974, s. 415–416; Aarnio 1967, s. 404 alkaen.

pelkkä kuolinpesään kohdistuva rahasaaminen.[114] Osakkuustulkinnalla on tukea myös lakiosasääntelyn historiallisessa taustassa. Korkeimman oikeuden perintölakiehdotuksesta antamassa lausunnossa lähdettiin siitä, ettei lakiosaoikeus muodostaisi pelkkää saamisoikeutta, vaan lakiosaan oikeutetut olisivat kuolinpesän osakkaita.[115] Osakkuutta puoltavat siten lakiosaperillisen asemaa testamenttitilanteessa koskeva systemaattinen analogia sekä lakiosasääntelyn historiallinen tausta.

Testamenttitilanteesta johdettava analogia ei kuitenkaan ole ongelmaton. Perintökaaren 7 luvun 5 § koskee testamentin ja lakiosaoikeuden välistä suhdetta eikä ennakkoluopuneen perillisen asemaa. Testamenttitilanne tarjoaa tästä huolimatta systemaattisen vertailukohdan. Ratkaisussa KKO 2000:116 korkein oikeus katsoi, että lakiosailmoituksen tehnyt rintaperillinen oli kuolinpesän osakas ja säilytti osakasasemansa siihen saakka, kunnes hänen lakiosansa oli täytetty. Ratkaisu tukee siten tulkintaa, jonka mukaan lakiosaoikeus voi muodostaa perustan kuolinpesän osakasasemalle.

Saamisoikeuteen perustuva tulkinta ei kuitenkaan ole lain sanamuodon perusteella poissuljettu, sillä perintökaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentti ei nimenomaisesti määritä, millaisessa asemassa lakiosaansa oikeutettu ennakkoluopuja on kuolinpesässä. Oikeuskirjallisuudessa on jopa katsottu, että sanamuoto *saa kuitenkin lakiosansa* voisi viitata saamisoikeuteen.[116] Saamisoikeuteen perustuvalla tulkinnalla olisi merkittävä vaikutus koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta. Jos ennakkoluopujalle jäisi ainoastaan kuolinpesään kohdistuva lakiosan suuruinen saamisoikeus, jälkeläisten mahdollinen asema kuolinpesässä ei tällöin voisi perustua luopujalla säilyneeseen osakasasemaan.

Perintökaaren systematiikan ja lakiosaperillisen asemaa koskevien oikeuslähteiden perusteella osakkuustulkintaa voidaan kuitenkin pitää saamisoikeustulkintaa perustellumpana. Tätä puoltaa erityisesti se, että perintökaaren 18 luvun 1 §:n 2 momentti tunnustaa osakasaseman myös silloin, kun perillisen oikeus on riidanalainen, sekä se, että ratkaisussa KKO 2000:116 lakiosaoikeuden voimaansaattaneen rintaperillisen katsottiin säilyttävän kuolinpesän osakasasemansa lakiosan täyttämiseen saakka.

---

[114] Perintökaaren 7 luvun 1 ja 5 §; KKO 2000:116.
[115] Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1941, s. 45.
[116] Aarnio 1967, s. 403.

4.1.3. Lakiosaoikeuteen vetoamisen vaikutus osakasasemaan

Lakiosaoikeuden olemassaolo ja siihen vetoaminen ovat eri asioita. Vaikka ennakkoluopujalle säilyvä lakiosaoikeus voi muodostaa perustan kuolinpesän osakasasemalle, tästä ei välttämättä vielä seuraa, että osakasasema syntyisi automaattisesti. Seuraavaksi on arvioitava, edellyttääkö osakasasema ennakkoluopujan aktiivista vetoamista lakiosaoikeuteensa.

Aarnio ja Kangas ovat esittäneet, että mikäli syntyy ”*epätietoisuutta*” luopujalle maksetun korvauksen riittävyydestä, on luopuja perintökaaren 18 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla kuolinpesän osakas.[117] Toisaalla teoksessa he täsmentävät, että perillinen voi riitauttamalla vastikkeen täysimääräisyyden saattaa oikeutensa riidanalaiseksi ja saada osakkaan aseman siihen saakka, kunnes kysymys vastikkeen riittävyydestä on ratkaistu.[118] Tämä täsmennys viittaa siihen, ettei pelkkä objektiivinen epävarmuus vastikkeen riittävyydestä vielä sellaisenaan aktualisoi osakasasemaa, vaan perillisen on itse saatettava oikeutensa riidanalaiseksi.

Lakiosaoikeuteen vetoamisen merkitykselle voidaan saada systemaattista tukea testamenttitilannetta koskevasta ratkaisusta KKO 2000:116, jota käsiteltiin myös edeltävässä luvussa. Korkein oikeus totesi ratkaisussa, että lakiosaan oikeutetun perillisen on reagoitava testamentin tehottomuuteen saattaakseen lakiosaoikeutensa voimaan. Ratkaisun perusteella testamenttitilanteessa osakasasema kytkeytyy lakiosaoikeuden aktiiviseen vetoamiseen.[119] Ratkaisu ei kuitenkaan koskenut ennakkoluopumista, joten siitä ei voida suoraan päätellä, että myös ennakkoluopujan osakasasema edellyttäisi aktiivista vetoamista. Se tarjoaa kuitenkin systemaattisen vertailukohdan arvioitaessa lakiosaoikeuden ja osakasaseman välistä suhdetta.

Ennakkoluopumisen jälkeistä osakasasemaa on käsitelty Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa 9.12.1986 H 86/113. Tapauksessa B oli ennakolta luopunut perinnöstä isänsä A:n jälkeen. A:n kuoleman jälkeen B:n perintöosuus oli ulosmitattu ja C haki pesänjakajan määräämistä. Hovioikeus katsoi, ettei asiakirjoista ilmennyt B:n saattaneen perinnöstä luopumistaan perintökaaren 18 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla

[117] Aarnio – Kangas 2016, s. 723–724.
[118] Aarnio – Kangas 2016, s. 719.
[119] KKO 2000:116; Perintökaaren 7 luvun 5 §.

riidanalaiseksi. B:tä ei tämän vuoksi pidetty kuolinpesän osakkaana eikä C:llä ollut oikeutta hakea pesänjakajan määräämistä.[120] Ratkaisu antaa tukea tulkinnalle, jonka mukaan ennakkoluopujan osakasasema ei aktualisoidu pelkästään sillä perusteella, että hänen luopumisestaan saatu korvaus on ollut puutteellinen tai ettei korvausta ole maksettu. Ratkaisusta ei kuitenkaan voida johtaa yleistä oikeusohjetta siitä, että osakasasema edellyttäisi aina luopujan nimenomaista vetoamista lakiosaoikeuteensa, koska kyseessä on hovioikeuden ratkaisu, eikä tapauskuvauksesta esimerkiksi selvinnyt, oliko luopujalla rintaperillisiä.

Ratkaisun merkitys tutkimuskysymykselle on erityisesti siinä, että se erottaa toisistaan ennakkoluopujalle mahdollisesti jäävän oikeuden ja hänen tosiasiallisen osakasasemansa. Jos osakkuuden katsottaisiin säilyvän automaattisesti aina silloin, kun lakiosan korvaava suoritus on puutteellinen, ennakkoluopuminen ei tällaisessa tilanteessa voisi johtaa luopujan täydelliseen vetäytymiseen kuolinpesästä. Kouvolan hovioikeuden ratkaisu puhuu siten selvästi sitä vastaan, että ennakkoluopujan osakasasema syntyisi automaattisesti pelkästään puutteellisen lakiosasuorituksen perusteella.

Myös ratkaisulla KKO 1988:102 on merkitystä arvioinnissa. Korkein oikeus katsoi ennakkoluopumisen päteväksi sekä luopujan että hänen jälkeläisensä osalta riippumatta siitä, oliko luopuja saanut luopumisestaan vastiketta. Ratkaisu antaa tukea käsitykselle siitä, ettei lakiosan korvaavan suorituksen puuttumisesta voida sellaisenaan päätellä ennakkoluopujan osakasaseman aktualisoitumista.

Edellä esitettyä tulkintaa tukee myös lakiosaoikeuden luonne perillisen käytettävissä olevana oikeutena. Lakiosaoikeus merkitsee perilliselle oikeutta vähimmäisosaan jäämistöstä, ei velvollisuutta ottaa lakiosaa vastaan. Oikeuskirjallisuudessa on tässä yhteydessä korostettu, ettei Suomessa tunneta pakkoperintöoikeutta.[121] Lakiosaoikeuden luonnetta tukee myös perintökaaren 7 luvun 5 §:n sääntely: testamenttitilanteessa perillisen on vedottava testamentin tehottomuuteen saadakseen lakiosansa.

Osakasaseman automaattista syntymistä puoltava tulkinta johtaisi siihen, että ennakkoluopuja voisi jäädä kuolinpesän osakkaaksi vastoin omaa luopumistahtoaan pelkästään sen vuoksi, ettei lakiosasuoja ole toteutunut täysimääräisesti. Tällainen lopputulos olisi vaikeasti sovitettavissa yhteen sen kanssa, että lakiosaoikeus on

[120] Kouvolan HO 9.12.1986 H 86/113, selostettu Aarnio – Kangas 2016, s. 719.
[121] Saarenpää 2004, s. 605 alav. 15.

lähtökohtaisesti perillisen käytettävissä oleva oikeus eikä hänen velvollisuutensa. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että lakiosasäännöksen suojatarkoitus voi puoltaa ennakkoluopujan oikeusaseman vahvaa suojaa. Oikeuslähteiden perusteella ratkaisevaksi muodostuu se, annetaanko arvioinnissa enemmän painoa lakiosasäännöksen suojatarkoitukselle vai perillisen omalle tahdolle olla käyttämättä hänelle säilyvää oikeutta.

Oikeuslähteet eivät ratkaise ennakkoluopujan osakasasemaa täysin yksiselitteisesti, mutta niiden kokonaisarviointi puoltaa selvästi tulkintaa, jonka mukaan ennakkoluopujalla säilyvä lakiosaoikeus ei sellaisenaan tee hänestä kuolinpesän osakasta. Aarnion ja Kankaan esittämä kanta sekä Kouvolan hovioikeuden ratkaisu viittaavat siihen, että osakasasema edellyttää luopujan omaa reagointia eli vetoamista hänelle säilyvään oikeuteen, esimerkiksi luopumisen sitovuuden tai vastikkeen riittävyyden saattamista riidanalaiseksi. Tätä tukevat systemaattisesti myös KKO 2000:116 sekä lakiosaoikeuden luonne perillisen käytettävissä olevana oikeutena. Tällä tulkinnalla on olennainen merkitys myös arvioitaessa sitä, millä edellytyksillä ennakkoluopumisella voidaan sulkea koko sukuhaara perinnön ulkopuolelle.

Tutkimuskysymyksen kannalta on lisäksi arvioitava, merkitseekö ennakkoluopujalle säilyneen lakiosaoikeuden käyttämättä jättäminen uutta perittävän kuoleman jälkeistä luopumista. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että ennakkoluopujan luopuessa perittävän kuoleman jälkeen hänelle säilyneestä lakiosaoikeudesta, arvioidaan luopumista jälkiluopumisen periaatteiden mukaisesti.[122] Kirjallisuudessa ei kuitenkaan ole täsmennetty, edellyttääkö tämä nimenomaista luopumistahdonilmaisua vai voidaanko myös pelkkä lakiosaoikeuden käyttämättä jättäminen rinnastaa jälkiluopumiseen.

Tässä tutkimuksessa perustellumpana pidetään näiden tilanteiden erottamista toisistaan. Tätä tulkintaa tukee KKO 1987:55, jossa lakiosavaatimuksen tekemättä jättäminen säädetyssä määräajassa johti lakiosaoikeuden menettämiseen, sekä KKO 2000:116, jossa lakiosaoikeuden toteutuminen kytkeytyi perillisen aktiiviseen vetoamiseen. Näiden ratkaisujen perusteella ennakkoluopujan passiivisuutta on luontevampaa arvioida hänelle säilyneen lakiosaoikeuden käyttämättä jättämisenä kuin uutena perittävän kuoleman jälkeisenä luopumistoimena. Ratkaisut koskevat kuitenkin lakiosaoikeuden käyttämistä

[122] Gottberg 1992, s. 926; Aarnio – Kangas 2016, s. 723–724.

testamenttitilanteessa eivätkä ennakkoluopumista, minkä vuoksi niistä johdettava analogia ei ratkaise kysymystä täysin yksiselitteisesti.

Edellä esitetyn perusteella ennakkoluopumisesta voidaan kokonaisuutena todeta, että koko sukuhaara voidaan oikeudellisesti varmimmin sulkea perinnön ulkopuolelle siten, että rintaperillisen lakiosasuoja toteutetaan ilman omaisuuden siirtymistä hänen jälkeläisilleen. Tällöin luopujalle ei jää lakiosaoikeutta eikä siihen perustuvaa mahdollista osakasasemaa. Koko sukuhaaran poissulkeminen voi kuitenkin toteutua myös ilman lakiosan täysimääräisesti korvaavaa suoritusta, jos ennakkoluopuminen ulottuu luopujan jälkeläisiin eikä luopuja vetoa hänelle säilyvään lakiosaoikeuteensa. Pelkkä lakiosaoikeuden olemassaolo ei tällöin tee luopujasta kuolinpesän osakasta, eikä oikeuden käyttämättä jättämistä ole perusteltua pitää uutena jälkiluopumisena, joka johtaisi sijaantuloon. Tällaiseen ennakkoluopumiseen liittyy kuitenkin täytettyyn lakiosasuojaan verrattuna suurempi oikeudellinen epävarmuus.

4.2. Jälkiluopuminen

Luvussa 3.2. todetun mukaisesti tehokkaan jälkiluopumisen lähtökohtaisena seurauksena on lakimääräisen sijaantulon toteutuminen, jolloin rintaperillisen pesäosuus menee hänen sijaantuloperillisilleen. Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta ratkaisevaa on tämän vuoksi, voiko rintaperillinen tästä huolimatta ulottaa oman luopumisensa oikeusvaikutukset myös sijaan tuleviin jälkeläisiinsä.

Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että perillinen voisi perittävän kuoleman jälkeen ulottaa luopumisensa omaan sukuhaaraansa ainakin silloin, kun sijaantuloperilliset ovat täysivaltaisia.[123] Gottberg on tässä yhteydessä arvostellut täysivaltaisten ja vajaavaltaisten sijaantuloperillisten erilaista kohtelua ja kiinnittänyt huomiota siihen, ettei täysivaltaisellakaan sijaantuloperillisellä ole mahdollisuutta estää ensisijaisen perillisen tekemää luopumistointa tai saada korvausta siitä aiheutuvasta varallisuuden menetyksestä.[124] Vanhemmassa kirjallisuudessa esitetty kanta on kuitenkin vaikeasti sovitettavissa sen nykyisen lähtökohdan kanssa, jonka mukaan luopujan pesäosuus menee suoraan lain nojalla sijaan tulevalle perilliselle. Myös ratkaisusta KKO

[123] Aarnio – Kangas 1991, s. 324; Aarnio 1991, s. 309; Gottberg 1992, s. 929–931.
[124] Gottberg 1992, s. 931.

2023:44 ilmenevä lähtökohta tukee tulkintaa, jonka mukaan sijaantuloperillisen oikeus perustuu suoraan lakiin eikä ensisijainen perillinen voi omalla luopumisellaan määrätä tämän oikeudesta.[125]

Luvussa 3.3.2. todetun mukaisesti rintaperillinen ei voi jälkiluopumisen yhteydessä määrätä perintöosuuttaan sijaantuloperillisen ohi ilman, että oikeustoimen luonne muuttuu. Perinnöstä luopumista on myös luonnehdittu korostetun henkilökohtaiseksi oikeudeksi, jolla perillinen määrää omasta perintöoikeudellisesta asemastaan.[126] Tämä tukee tulkintaa, jonka mukaan jälkiluopujan määräysvalta voi lähtökohtaisesti kohdistua vain hänen omaan oikeuteensa.

Jälkiluopuminen ei siten mahdollista sitä, että rintaperillinen voisi yhdellä omalla luopumistoimellaan sulkea koko sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle. Luopujan jälkeläiset tulevat lähtökohtaisesti hänen sijaansa perillisiksi, ja koko sukuhaaran jääminen perinnön ulkopuolelle edellyttäisi erillisiä luopumistoimia myös kaikilta perintöön sijaan tulevilta jälkeläisiltä. Täysivaltaisten sijaantuloperillisten osalta tämä on periaatteessa mahdollista, mutta tutkimuksen esimerkkitapauksessa sijaantuloperillinen on alaikäinen ja hänen puolestaan tehtävää luopumista rajoittaa holhoustoimilain lupaa ja päämiehen etua koskevat säännökset. Rintaperillinen ei siten voi esimerkkitapauksessa pelkällä omalla jälkiluopumisellaan sulkea koko sukuhaaraa perinnön ulkopuolelle.

4.3. Perintöosuuden luovutus

Luvussa 3.3. todetun mukaisesti perintöosuuden luovutuksessa perillinen määrää itse pesäosuutensa saajasta, eikä luovutus johda lakimääräisen sijaantulon toteutumiseen. Luovutuksen avulla pesäosuus voidaan siten siirtää myös luovuttajan sukuhaaran ulkopuoliselle taholle. Tässä suhteessa perintöosuuden luovutus tarjoaa osittain jälkiluopumisesta poikkeavan keinon vaikuttaa siihen, kenelle pesäosuus siirtyy.

Perintöosuuden luovutus ei kuitenkaan merkitse luovuttajan poistumista kuolinpesästä, sillä hänen osakasasemansa säilyy. Koska perintöosuuden luovutus ei luvussa 3.3.2. todetun mukaisesti päätä luovuttajan kuolinpesän osakkuutta, hän säilyy luovutuksesta huolimatta kuolinpesän osakkaana. Luovutuksen avulla voidaan siten estää pesäosuuden

[125] KKO 2023:44, kohta 21.
[126] HE 102/1990 vp s. 39–40; KKO 2023:44 kohta 10; KKO 2003:95; Kolehmainen 2023, s. 353.

ja siihen perustuvan varallisuusedun päätyminen luovuttajan jälkeläisille, mutta luovuttaja ei vetäydy perintöoikeudellisesta asemastaan samalla tavoin kuin tehokkaassa perinnöstä luopumisessa.

Tutkimuksen esimerkkitapauksessa perintöosuuden luovutus voisi tästä huolimatta toteuttaa käytännöllisen tavoitteen siltä osin kuin tarkoituksena on estää vaikeasti realisoitavan omaisuuden päätyminen luovuttajalle tai hänen alaikäisille jälkeläisilleen. Perintöosuuden luovutus edellyttää kuitenkin luovutuksensaajaa, joka suostuu vastaanottamaan pesäosuuden, sillä kyse on luovuttajan ja luovutuksensaajan välisestä oikeustoimesta.[127]

Perintöosuuden luovutus tarjoaa siten oikeudellisesti mahdollisen keinon estää pesäosuuteen perustuvan varallisuusedun päätyminen luovuttajan jälkeläisille, vaikka luovuttajan kuolinpesän osakkuus säilyy. Tutkimuksen esimerkkitapauksessa keinon merkittävimmäksi rajoitukseksi muodostuu kuitenkin käytännössä sopivan luovutuksensaajan löytyminen, kun pesäosuus koostuu vaikeasti realisoitavasta ja jatkuvia kustannuksia aiheuttavasta omaisuudesta.

4.4. Perintöoikeuden vanhentuminen

4.4.1. Sijaantuloperillisen perintöoikeuden vanhentumisaika

Koko sukuhaaran poissulkemisen kannalta ratkaisevaa on, mitä ensisijaisen perillisen perintöoikeuden vanhentumisesta seuraa hänen sijaantuloperillistensä oikeudelle. Perintökaaren 16 luvun 3 §:n mukaan oikeutensa menettäneen perillisen sijaan tulee se, joka olisi saanut perinnön, jos oikeutensa menettänyt olisi kuollut ennen perittävää. Säännöksestä ei kuitenkaan yksiselitteisesti ilmene, alkaako sijaantuloperillisellä tällöin uusi vanhentumisaika vai onko myös hänen oikeutensa sidottu perittävän kuolemasta laskettavaan määräaikaan.

Tapauksessa KKO 1987:99 oli kyse alaikäisistä lapsista A ja B, joiden isän G:n oikeus oman isänsä H:n perintöön oli kymmenen vuoden määräajassa vanhentunut. Pesänjakaja oli perinnönjakopäätöksessä todennut, että koska A ja B eivät olleet hakeneet oikeudelta määräystä siitä, että heidän isänsä G:n olisi tullut saattaa perintöoikeutensa H:n jälkeen

[127] Aarnio – Kangas 2016, s. 748–749.

voimaan määräajassa ennen sen vanhentumista, pesänjakaja oli katsonut, että myös A:n ja B:n oikeus perintöön H:n jälkeen oli vanhentunut. Lapset olivat alaikäisiä eivätkä siten voineet itse valvoa perintöoikeutensa toteutumista, vaan heidän oikeuksiensa käyttäminen kuului heidän edunvalvojalleen. Korkein oikeus katsoi, että alaikäisten lasten perintöoikeus oli vanhentunut samassa määräajassa kuin heidän isänsä perintöoikeus.

Korkeimman oikeuden tapauksen oikeusohjeen mukaan myös sijaantuloperillisen oikeus perintöön vanhenee perintökaaren 16 luvun 1 §:n 1 momentissa säädetyssä kymmenen vuoden määräajassa, joka alkaa perittävän kuolemasta. Korkeimman oikeuden mukaan sama määräaika koskee myös alaikäistä sijaantuloperillistä. Alaikäisyys tai edunvalvonnan järjestäminen ei siten sellaisenaan pysäytä tai pidennä perintöoikeuden vanhentumisaikaa.[128]

Ratkaisun perusteluissa yhtenäisen vanhentumisajan katsottiin olevan perusteltu, koska sijaantuloperillisellä on oikeusturvakeinona käytettävissään ensisijaisen perillisen vanhentumisajan lyhentäminen. Tulkinta voi johtaa erityisesti alaikäisen sijaantuloperillisen kannalta ankaraan lopputulokseen, koska hänen oikeutensa käyttäminen kuuluu edunvalvojalle, joka on lähtökohtaisesti hänen vanhempansa ja voi samalla olla ensisijainen perillinen. Korkeimman oikeuden mukaan lain sanamuoto sallii tulkinnan sekä samanaikaisesta että itsenäisestä vanhentumisajasta, mutta lain esitöissä vuosikymmenten ajalta oli havaittavissa tahto säätää kiinteä vanhentumisaika oikeusvarmuuden vuoksi.

Ratkaisu on sijaantuloperillisen oikeussuojan kannalta huomionarvoinen, koska yhtenäinen vanhentumisaika voi johtaa siihen, että alaikäinen sijaantuloperillinen menettää oikeutensa perintöön ennen kuin hänellä on ollut tosiasiallista mahdollisuutta itse vaikuttaa oikeutensa säilymiseen. Ratkaisussa tälle näkökohdalle asetettiin vastapainoksi oikeusvarmuus ja tarve saada kuolinpesän oikeussuhteet selvitetyiksi kohtuullisessa ajassa.

Ratkaisu KKO 1987:99 erottaa perintöoikeuden vanhentumisen muista tutkimuksessa tarkastelluista keinoista, koska sama vanhentumisaika voi johtaa sekä ensisijaisen perillisen että sijaantuloperillisen oikeuden lakkaamiseen. Ennakkoluopumisessa ja

[128] Näin myös Aarnio – Kangas 2016, s. 178–179.

jälkiluopumisessa sijaantuloperillisen asema on arvioitava erikseen, eikä ensisijaisen perillisen oikeustoimi välttämättä poista hänen jälkeläistensä oikeutta. KKO 1987:99:n mukaisessa tilanteessa koko sukuhaaran oikeuden lakkaaminen voi sen sijaan seurata samasta objektiivisesti kuluvasta määräajasta ilman sijaantuloperillisen erillistä luopumistoimea.

Yhtenäisen vanhentumisajan seurauksena myös sijaantuloperillisten oikeus on vanhentunut silloin, kun ensisijaisen perillisen oikeus lakkaa täyden kymmenen vuoden määräajan päättyessä. Tällöin perintöoikeuden vanhentuminen johtaa tilanteeseen, jossa koko sukuhaara sulkeutuu perinnön ulkopuolelle.[129] Tilanne on kuitenkin toinen, jos ensisijaisen perillisen oikeus lakkaa perintökaaren 16 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla jo ennen yleisen vanhentumisajan päättymistä, jolloin sijaantuloperilliselle voi jäädä aikaa saattaa oma perintöoikeutensa voimaan ennen kymmenen vuoden määräajan päättymistä.

Perintöoikeuden vanhentuminen muodostaa siten ainakin oikeudellisesti mahdollisen keinon sulkea koko sukuhaara perinnön ulkopuolelle passiivisuuden kautta. Tämä oikeudellinen mahdollisuus ei kuitenkaan vielä ratkaise keinon käytännön käyttökelpoisuutta, sillä tavoitellun lopputuloksen saavuttaminen edellyttää ensisijaisen perillisen pysymistä passiivisena koko kymmenen vuoden vanhentumisajan. Tätä arvioidaan seuraavassa alaluvussa.

4.4.2. Passiivisuuden käytännön toteuttaminen

Edellä todetusti kymmenen vuoden vanhentumisajan kuluminen voi johtaa sekä ensisijaisen perillisen että hänen sijaantuloperillistensä oikeuden vanhentumiseen ja siten koko sukuhaaran jäämiseen perinnön ulkopuolelle. Tämän oikeudellisen mahdollisuuden käyttökelpoisuus riippuu kuitenkin siitä, kykeneekö ensisijainen perillinen käytännössä pysymään passiivisena koko vanhentumisajan. Kysymys korostuu erityisesti silloin, kun perillinen on kuolinpesän ainoa osakas, eikä pesässä siten ole muita osakkaita huolehtimassa kuolinpesän hoidosta.

Ainoan perillisen tilanteessa passiivisuutta vaikeuttavat kuolinpesän selvittämiseen liittyvät lakisääteiset velvollisuudet. Perunkirjoitus on toimitettava siitä riippumatta, pyrkiikö perillinen saattamaan perintöoikeutensa voimaan. Perintökaaren 20 luvun 2

[129] KKO 1987:99; Aarnio – Kangas – Räbinä 2024, s. 111.

§:ssä perunkirjoituksen toimituttamisvelvollisuus on sidottu erityisesti siihen, kenen hoidettavana pesän omaisuus on. Jos ainoa perillinen ottaa pesän omaisuuden hoitoonsa tai osallistuu perunkirjoitukseen, hänen katsotaan perintökaaren 16 luvun 2 §:n 2 momentin nojalla ottaneen perinnön vastaan ja siten saattaneen perintöoikeutensa voimaan. Passiivisuuteen pyrkivän perillisen on siten käytännössä vältettävä tällaisia toimia.

Passiivisena pysymiseen ainoana perillisenä liittyy kuitenkin riskinsä. Jos perillinen on perunkirjoituksen toimituttamisvelvollinen ja laiminlyö tämän velvollisuutensa, hänelle voi perintökaaren 21 luvun 2 §:ssä säädetyin edellytyksin syntyä henkilökohtainen vastuu vainajan veloista. Jo syntynyttä velkavastuuta ei myöskään voida välttää sillä, että perillinen myöhemmin luopuu perinnöstä.[130] Passiivisuuden käyttäminen keinona perintöoikeuden vanhentamiseen voi siten altistaa perillisen seurauksille, jotka tekevät menettelystä käytännössä riskialttiin.

Perunkirjoituksen toimittaminen ei välttämättä edellytä perillisen omaa osallistumista. Jos perunkirjoitus on laiminlyöty, Verohallinto voi ilmoittaa asiasta käräjäoikeudelle, joka voi perintökaaren 20 luvun 9 §:n nojalla määrätä sopivan henkilön toimituttamaan perunkirjoituksen. Tällöin perunkirjoitus voidaan toimittaa ilman, että perillinen itse osallistuu siihen. Perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä perintöoikeuden voimaansaattaminen on puolestaan sidottu perillisen omaan ilmoitukseen tai toimintaan. Muun henkilön tai tahon toimittama perunkirjoitus ei siten sellaisenaan merkitse perillisen perintöoikeuden voimaansaattamista.[131]

Perintöoikeuden vanhentuminen on siten myös ainoan perillisen tilanteessa ainakin teoriassa mahdollista, mutta sen käytännön toteuttamiseen liittyy huomattavaa epävarmuutta. Perillisen on pysyttävä passiivisena samalla, kun kuolinpesän lakisääteinen selvittäminen on voitava järjestää ilman hänen sellaisia toimiaan, jotka merkitsisivät perintöoikeuden voimaansaattamista. Tämän vuoksi vanhentumista voidaan pitää ainoan perillisen näkökulmasta huomattavan epävarmana keinona perinnöstä irtautumiseen.

[130] Kangas 2018, s. 402.
[131] Ks. ratkaisu KKO 1997:49, jossa erotettiin perunkirjoitukseen kohdistuva viranomaisvalvonta perillisen oman perintöoikeuden valvomisesta. Ks. ratkaisuun liittyen Aarnio – Kangas 2016, s. 177 ja 343.

Tutkimuksen esimerkkitapauksessa perintöoikeuden vanhentuminen tarjoaa siten oikeudellisesti mahdollisen mutta käytännössä epävarman keinon koko sukuhaaran poissulkemiseen. Täyden kymmenen vuoden vanhentumisajan kuluminen voisi edellä todetulla tavalla johtaa myös alaikäisten sijaantuloperillisten oikeuden vanhentumiseen, mutta tämän lopputuloksen saavuttaminen edellyttää, ettei ensisijainen perillinen sitä ennen saata omaa oikeuttaan voimaan. Jos ensisijaisen perillisen oikeus lakkaa jo ennen yleisen vanhentumisajan päättymistä, sijaantuloperillisille voi kuitenkin jäädä aikaa saattaa oma perintöoikeutensa voimaan.

4.4.3. Sijaantuloperillisen aktualisoituneen perintöoikeuden vanhentuminen

Ensisijaisen perillisen oikeus voi lakata ennen perittävän kuolemasta laskettavan kymmenen vuoden määräajan päättymistä tai perillisen vetäytyessä perinnöstä jälkiluopumisessa. Tällöin sijaantuloperilliselle voi aktualisoitua oma perintöoikeus. Tutkimuksen esimerkkitapauksessa sijaantuloperillinen on alaikäinen, joten seuraavaksi on arvioitava, voiko alaikäisen perintöoikeus vanhentua passiivisuuden seurauksena sen jälkeen, kun hänen oma perintöoikeutensa on aktualisoitunut.

Ratkaisu KKO 1987:99 osoittaa, että myös sijaantuloperillisen oikeus voi vanhentua, jos hänen oikeuttaan ei saateta määräajassa voimaan. Tästä ei kuitenkaan vielä seuraa, että alaikäisen edunvalvoja voisi tarkoituksellisesti jättää perintöoikeuden voimaansaattamatta tavoitteenaan oikeuden vanhentuminen. Kuten luvussa 3.5. on todettu, perinnöstä luopuminen alaikäisen puolesta on holhoustoimilain nojalla luvanvaraista, ja lupa voidaan myöntää vain, jos oikeustoimi tai toimenpide on päämiehen edun mukainen.[132] Vaikka perintöoikeuden vanhentuminen perustuu passiivisuuteen eikä varsinaiseen luopumisoikeustoimeen, tarkoituksellinen oikeuden jättäminen vanhentumaan johtaisi alaikäisen oikeuden menettämisen kannalta olennaisesti vastaavaan lopputulokseen kuin perinnöstä luopuminen. Tämän vuoksi on arvioitava, millainen merkitys luvanvaraisuutta ja päämiehen etua koskevalla sääntelyllä on tilanteessa, jossa perinnöstä luopumista vastaava lopputulos saavutettaisiin passiivisuuden kautta.

[132] HolhTL 35 § ja 34 §:n 1 momentin 7 kohta.

Mahdollisuutta tavoitella tällaista lopputulosta rajoittavat myös edunvalvojan yleiset velvollisuudet. Holhoustoimilain 37 §:n mukaan edunvalvojan tulee hoitaa päämiehensä omaisuutta tämän hyödyksi, pitää tunnollisesti huolta päämiehen oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Edunvalvoja on lisäksi lain 45 §:n nojalla velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtäväänsä hoitaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut päämiehelleen.[133] Näistä lähtökohdista ei ole selvää, että edunvalvoja voisi tietoisesti jättää alaikäiselle kuuluvan perintöoikeuden saattamatta voimaan vain sen vuoksi, että ensisijainen perillinen tai muu edunvalvoja haluaa koko sukuhaaran jäävän perinnön ulkopuolelle.

Alaikäisen perintöoikeuden vanhentumiseen vaikuttaa lisäksi edunvalvonnan viranomaisvalvonta. Holhoustoimilain 48 §:n 2 momentin mukaan alaikäisen tullessa kuolinpesän osakkaaksi edunvalvojan on toimitettava holhousviranomaiselle jäljennös perukirjasta kuukauden kuluessa perunkirjoituksen toimittamisesta.[134] Velvollisuus tekee alaikäisen kuolinpesäosakkuuden viranomaiselle näkyväksi, mutta pelkästä perukirjan toimittamisesta holhousviranomaiselle ei sellaisenaan voida päätellä, että alaikäinen olisi saattanut perintöoikeutensa perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla voimaan.[135] Olennaista on edelleen arvioida, mihin toimiin edunvalvoja on alaikäisen puolesta kuolinpesässä ryhtynyt.

Edunvalvonnan valvonta tehostuu, jos alaikäisen edunvalvonta merkitään holhousasioiden rekisteriin. Holhoustoimilain 66 §:n mukaan edunvalvonta on merkittävä rekisteriin, jos *alaikäinen on osakkaana kuolinpesässä ja hänen osuutensa pesän varoista vainajan tai pesän velkoja vähentämättä ylittää 30 000 euroa*. Rekisteröinti on pykälän mukaan mahdollista tätä vähäisemmästäkin pesäosuudesta, jos siihen on erityistä syytä.[136] Rekisteriin merkittyyn alaikäisen edunvalvontaan liittyy lähtökohtaisesti myös holhoustoimilain 50–56 a §:ssä tarkoitettu tilinpito- ja tilivelvollisuus.[137] Holhousviranomainen saa siten tietoa alaikäisen omaisuuden hoidosta ja voi valvoa edunvalvojan toimintaa.

---

[133] HE 146/1998 vp, s. 49. Esitöissä korostetaan, että edunvalvonnassa valvotaan päämiehen eikä esimerkiksi hänen perillistensä etua. Päämiehen oikeuksista huolehtimisen esimerkkinä mainitaan tämän edun valvominen jakamattomassa kuolinpesässä, ja omaisuuden hoitoon liittyvä huolellisuusvelvollisuus on kytketty 45 §:n vahingonkorvaussäännökseen.
[134] HE 146/1998 vp, s. 53–54.
[135] vrt. KKO 1997:49 ja ks. ratkaisuun liittyen Aarnio – Kangas 2016, s. 177 ja 343.
[136] HE 69/2025 vp, s. 51. Rekisteröinnin valvonnallisesta tarkoituksesta ks. HE 146/1998 vp, s. 61–62.
[137] HolhTL 50–56 §, erityisesti 51 §:n 4 momentti ja 52 §. Ks. myös HE 146/1998 vp, s. 54–56.

Viranomaisvalvonta ei kuitenkaan sellaisenaan ratkaise perintöoikeuden vanhentumista. Omaisuusluettelon, perukirjan tai vuositilin toimittaminen holhousviranomaiselle on edunvalvojan lakisääteisen valvontavelvollisuuden täyttämistä, eikä sitä voida ilman muuta rinnastaa perintökaaren 16 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun perillisen toimintaan kuolinpesässä. Toisaalta rekisteröityyn edunvalvontaan liittyvän jatkuvan valvonnan vuoksi on vaikea ajatella, että edunvalvoja voisi vuosien ajan tarkoituksellisesti jättää alaikäisen perintöoikeuden saattamatta voimaan ilman, että tämä menettely tulisi arvioitavaksi.

Tutkimuksen esimerkkitapauksessa vanhentumiseen perustuva vaihtoehto jää tämän vuoksi epävarmaksi tilanteessa, jossa alaikäisten sijaantuloperillisten oma perintöoikeus on jo aktualisoitunut. Oikeus voi sinänsä vanhentua, jollei sitä saateta määräajassa voimaan, mutta tästä ei voida päätellä, että alaikäisen edunvalvojalla olisi oikeus tarkoituksellisesti jättää päämiehensä oikeus valvomatta koko sukuhaaran poissulkemiseksi. Erityisesti holhoustoimilain päämiehen etua koskevat velvollisuudet sekä perinnöstä luopumisen luvanvaraisuus puoltavat varovaista suhtautumista tällaiseen menettelyyn.

Perintöoikeuden vanhentuminen tarjoaa siten koko sukuhaaran poissulkemiseen oikeudellisesti selkeämmän mahdollisuuden silloin, kun sekä ensisijaisen perillisen että hänen sijaantuloperillistensä oikeudet vanhentuvat ratkaisun KKO 1987:99 mukaisesti saman täyden kymmenen vuoden määräajan päättyessä. Jos sijaantuloperillisen oma oikeus sen sijaan aktualisoituu ennen määräajan päättymistä, alaikäisen oikeuden tarkoituksellinen jättäminen vanhentumaan muodostaa erillisen edunvalvontaoikeudellisen ongelman, eikä sitä voida pitää tutkimuksen esimerkkitapauksessa luotettavana keinona koko sukuhaaran poissulkemiseen.

5. RUOTSIN OIKEUDEN VERTAILU

5.1. Vertailun lähtökohdat

Suomen ja Ruotsin perintöoikeudella on yhteinen oikeushistoriallinen lähtökohta, sillä Suomen perintöoikeudellinen sääntely perustui pitkään Ruotsin vuoden 1734 lain perintökaareen.[138] Oikeusjärjestelmien yhteinen historiallinen tausta näkyy edelleen muun muassa siinä, että molemmissa järjestelmissä tunnetaan sekä perittävän eläessä tapahtuva ennakkoluopuminen että perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvat perintöoikeutta koskevat määräystoimet. Ruotsin perintökaari (Ärvdabalk 1958:637, ÄB) tarjoaa tämän vuoksi luontevan vertailukohdan arvioitaessa Suomen perintöoikeudessa tulkinnanvaraisiksi jääviä kysymyksiä.

Tässä luvussa Ruotsin oikeutta tarkastellaan tutkimuskysymyksen näkökulmasta rajatusti. Tarkastelun kohteena ovat ennakkoluopuminen (*arvsavsägelse*), perittävän kuoleman jälkeen tapahtuva luopuminen (*arvsavstående*), perintöosuuden luovuttaminen (*arvsöverlåtelse*) sekä perintöoikeuden vanhentuminen. Tarkoituksena ei ole esittää kattavaa kuvausta Ruotsin perintöoikeudesta, vaan selvittää, millaisia oikeusvaikutuksia näillä järjestelyillä on erityisesti perillisen jälkeläisten ja sijaantuloperillisten asemaan.

Vertailussa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, ulottuvatko perillisen tekemän luopumisen tai muun perintösaannosta irtautumisen vaikutukset hänen jälkeläisiinsä, tulevatko jälkeläiset hänen sijaansa perillisiksi ja missä määrin perillinen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa tähän seuraantoon. Näiden kysymysten kautta voidaan arvioida, millä tavoin Ruotsin oikeudessa on ratkaistu tutkimuksen kannalta keskeinen kysymys mahdollisuudesta sulkea koko sukuhaara perinnön ulkopuolelle.

5.2. Ennakkoluopuminen ja sen ulottuvuus sijaantuloperillisiin

Ruotsissa ennakkoluopumisesta (*arvsavsägelse*) säädetään nimenomaisesti ärvdabalkenin 17 luvun 2 §:ssä. Perillinen voi lain mukaan luopua oikeudestaan tulevaan perintöön hyväksymällä testamentin tai ilmoittamalla luopumisesta muutoin kirjallisesti

[138] Aarnio – Kangas 2016, s. 42; laki perintökaaren voimaanpanosta 41/1965, 1 §. Ks. tarkemmin vuoden 1734 lain asemasta ja merkityksestä suomalaisessa yksityisoikeudessa Björne – Vepsä 2010, s. 3–26.

perittävälle. Ennakkoluopuminen erotetaan perittävän kuoleman jälkeen tehtävästä luopumisesta (*arvsavstående*), jota ei vastaavalla tavalla säännellä laissa.[139]

Rintaperillisen asemaa suojaa ennakkoluopumisessa lakiosasääntely. Ärvdabalkenin 17 luvun 2 §:n mukaan rintaperillinen säilyttää ennakkoluopumisesta huolimatta oikeutensa lakiosaansa, jollei hän ole saanut luopumisesta kohtuullista vastiketta tai jollei lakiosaa vastaavaa omaisuutta tule testamentin perusteella hänen puolisolleen taikka lain tai testamentin nojalla hänen jälkeläisilleen rintaperimystä vastaavalla tavalla. Lakiosasta luopumisen sitovuutta arvioidaan siten erikseen muun perintöoikeuden osalta tehdystä luopumisesta. Jos rintaperillinen luopuu lakiosastaan ilman säädettyä kompensaatiota, luopuminen ei sido häntä lakiosan osalta, vaikka se voi olla tehokas hänen muun perintöosuutensa osalta.[140]

Tältä osin Ruotsin sääntely muistuttaa Suomen ennakkoluopumista koskevaa järjestelmää. Molemmissa oikeusjärjestyksissä rintaperillisen lakiosaa suojataan myös ennakkoluopumistilanteessa siten, ettei pelkkä luopumistahdonilmaisu ilman lakiosasuojaa toteuttavaa järjestelyä lähtökohtaisesti poista oikeutta lakiosaan. Tutkimuskysymyksen kannalta ero oikeusjärjestysten välillä ei lain sanamuodon perusteella siten liity ainakaan olennaisesti luopujan lakiosasuojaan.

Alaikäisen mahdollisuutta ennakkoluopumiseen on Ruotsissa rajoitettu nimenomaisesti. Ärvdabalkenin 17 luvun 2 §:n mukaan alle 18-vuotias ei voi luopua ennakolta perintöoikeudestaan. Alaikäisen puolesta ei voida tehdä ennakkoluopumista myöskään hänen edustajansa (*förmyndare)* välityksellä.[141] Sääntely suojaa siten alaikäisen omaa odotettavissa olevaa perintöoikeutta Ruotsissa hyvin vahvasti jo ennen perittävän kuolemaa.

Alaikäisen omaa luopumismahdollisuutta koskevasta vahvasta suojasta huolimatta ennakkoluopumisen vaikutukset voivat ulottua alaikäiseen toista kautta. Ärvdabalkenin 17 luvun 2 §:n mukaan ennakkoluopuminen koskee lähtökohtaisesti myös luopuvan

---

[139] Brattström – Singer 2023, s. 57 ja 59; Prop. 1930:10, s. 12–13 ja 60; SOU 2025:91, s. 237–238. SOU 2025:91 on vuonna 2025 valmistunut perintö- ja testamenttioikeuden uudistamista koskeva komiteamietintö. Tässä tutkimuksessa sitä hyödynnetään myös voimassa olevan oikeustilan kuvausta kokoavana lähteenä.
[140] Prop. 1930:10, s. 60; Walin – Lind 2008, 17 kap. 2 §; Brattström – Singer 2023, s. 59; SOU 2025:91, s. 238–239.
[141] Prop. 1930:10, s. 12–13; Walin – Lind 2008, 17 kap. 2 §; Brattström – Singer 2023, s. 59; SOU 2025:91, s. 239.

perillisen jälkeläisiä, jollei olosuhteista muuta ilmene. Sääntelyn lähtökohtana on siten, että ennakkoluopumisen vaikutukset ulottuvat myös luopujan jälkeläisiin, eikä heille synny sijaantulon perusteella oikeutta luopujalle muutoin kuuluvaan perintöön.[142]

Ruotsin sääntelyssä alaikäisen oman ennakkoluopumisen kielto ja täysi-ikäisen perillisen luopumisen jälkeläisiin ulottuva vaikutus perustuvat siten toisistaan poikkeaviin lähtökohtiin. Ensimmäisessä suojataan alaikäistä hänen omalta tai hänen puolestaan tehtävältä luopumistoimelta, kun taas jälkimmäisessä alaikäisen perintöoikeudellinen asema määräytyy hänen edeltäjänsä ennakkoluopumisen oikeusvaikutuksesta. Ero on merkittävä tutkimuskysymyksen näkökulmasta, koska koko sukuhaaran poissulkeminen ei tällöin edellytä alaikäisen puolesta tehtävää erillistä oikeustointa.

Jälkeläisiin ulottuva vaikutus ei ole kuitenkaan ehdoton. Luopumisen vaikutus voidaan olosuhteiden perusteella rajata koskemaan ainoastaan luopujaa, ja esimerkiksi perittävän ja luopujan välisestä nimenomaisesta sopimuksesta voi seurata, etteivät vaikutukset ulotu jälkeläisiin.[143] Lähtökohta on kuitenkin päinvastainen kuin tilanteessa, jossa jälkeläiset tulisivat automaattisesti luopujan sijaan perimysjärjestyksen perusteella.

Tämän oikeusvaikutuksen kannalta on tärkeää erottaa toisistaan luopujan oma lakiosasuoja ja ennakkoluopumisen sitovuus hänen jälkeläisiinsä nähden. Jos rintaperillinen ei ole saanut ennakkoluopumisestaan laissa edellytettyä kompensaatiota, hän säilyttää oikeutensa lakiosaan. Tämä ei kuitenkaan estä ennakkoluopumisen ulottumista hänen jälkeläisiinsä, sillä ärvdabalkenin 17 luvun 2 §:n mukaan ennakkoluopuminen koskee lähtökohtaisesti myös luopujan jälkeläisiä. Luopujan oman lakiosasuojan toteutuminen ja ennakkoluopumisen vaikutus jälkeläisiin ovat siten toisistaan erillisiä kysymyksiä.[144]

Tämän tutkimuksen kannalta olennaista on, että täysi-ikäisen perillisen ennakkoluopuminen voi Ruotsissa lain nojalla ulottua myös hänen alaikäisiin jälkeläisiinsä ilman erillistä näiden puolesta tehtävää luopumista. Jälkeläisiin ulottuva vaikutus ei edellytä sitä, että luopuja olisi saanut lakiosastaan laissa tarkoitetun kompensaation, vaan kompensaation puuttuminen vaikuttaa luopujan oman lakiosaoikeuden säilymiseen. Ennakkoluopumisella voidaan siten sulkea luopujan

[142] Walin – Lind 2008, 17 kap. 2 §; Brattström – Singer 2023, s. 59; SOU 2025:91, s. 239–240.
[143] Walin – Lind 2008, 17 kap. 2 §; SOU 2025:91, s. 240.
[144] Brattström – Singer 2023, s. 59; SOU 2025:91, s. 238–240.

jälkeläiset perinnön ulkopuolelle ilman heidän puolestaan tehtäviä erillisiä oikeustoimia, mutta koko sukuhaaran poissulkeminen edellyttää lisäksi luopujan oman lakiosasuojan huomioon ottamista.

5.3. Jälkiluopuminen ja perintöosuuden luovuttaminen

Perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaa perinnöstä luopumista kutsutaan Ruotsissa käsitteellä *arvsavstående*. Toisin kuin ennakkoluopumista, *arvsavståendesta* ei ole nimenomaista yleistä sääntelyä ärvdabalkenissa, vaan sitä koskevat periaatteet ovat kehittyneet erityisesti oikeuskäytännössä. Merkittävä osa tästä oikeuskäytännöstä liittyy Ruotsissa sittemmin poistettuun perintö- ja lahjaverotukseen. Vanhemmalla verotuskäytännöllä on edelleen merkitystä *arvsavståenden* taustan ja oikeudellisten edellytysten ymmärtämisessä, vaikka järjestelyllä ei enää ole vastaavaa perintöverotuksellista merkitystä.[145]

Vanhan perintöverotuksellisen oikeuskäytännön lähtökohtana oli, että hyväksytyssä *arvsavståendessa* luopujan ei katsottu saaneen luovutettua omaisuutta, vaan vastaanottajan katsottiin saaneen sen perintönä suoraan perittävältä. Jotta järjestely sai tällaisen verotuksellisen kohtelun, luopumisen tuli lähtökohtaisesti koskea koko perintöosuutta tai sen yksilöimätöntä määräosaa ja tapahtua sellaisen henkilön hyväksi, joka olisi perimysjärjestyksen mukaan tullut luopujan sijaan. Jos luopuminen sen sijaan kohdistui yksilöityyn omaisuuteen tai tiettyyn rahamäärään taikka omaisuus ohjattiin muulle henkilölle, järjestelyä voitiin arvioida lahjana perilliseltä vastaanottajalle.[146]

Näitä vanhassa perintöverotuksessa kehittyneitä edellytyksiä ei kuitenkaan tule sellaisinaan rinnastaa *arvsavståenden* nykyiseen siviilioikeudelliseen sisältöön. Nykyisessä ruotsalaisessa lainvalmisteluaineistossa *arvsavståendella* tarkoitetaan perittävän kuoleman jälkeen tehtävää oikeustointa, jolla ensisijaisesti perintöön oikeutettu henkilö luopuu kokonaan tai osittain paikastaan perimysjärjestyksessä. Luopumisen seurauksena vastaanottajat tulevat kuolinpesän osakkaiksi.[147] Siviilioikeudellisesti *arvsavståendea* on kuvattu lahjaa muistuttavaksi vastikkeettomaksi

[145] Brattström – Singer 2023, s. 57; SOU 2025:91, s. 236 ja 241.
[146] Brattström – Singer 2023, s. 57–58; SOU 2025:91, s. 241–242.
[147] Brattström – Singer 2023, s. 57–58; SOU 2025:91, s. 240.

oikeustoimeksi, mutta se eroaa tavallisesta lahjasta erityisesti siinä, että sillä on vaikutusta kuolinpesän osakaspiiriin.[148]

Arvsavståenden vaikutus sijaantuloperillisiin poikkeaa ennakkoluopumisesta. Ennakkoluopuminen ulottuu lähtökohtaisesti myös luopujan jälkeläisiin, kun taas perittävän kuoleman jälkeen tapahtuva *arvsavstående* johtaa normaalisti siihen, että hänen sijaansa tulevat perimysjärjestyksen mukaiset perilliset.[149] Tässä suhteessa Ruotsin oikeus vastaa keskeisiltä osin Suomen tehokasta jälkiluopumista koskevaa lähtökohtaa: arvsavstående johtaa normaalisti siihen, että luopujan jälkeläiset tulevat hänen sijaansa perimysjärjestyksen mukaisesti.

Arvsavståendesta on erotettava perintöosuuden luovuttaminen (*arvsöverlåtelse*). Käsitteiden käyttö ei ruotsalaisissa lähteissä kuitenkaan ole täysin yhdenmukaista. Ruotsalaisessa komiteamietinnössä todetaan, että *arvsavstående*-käsitettä on käytetty eri yhteyksissä eri merkityksissä. Mietinnössä käsitteellä tarkoitetaan perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvaa luopumista omasta paikasta perimysjärjestyksessä.[150] Lantmäterietin käsikirjassa *arvsavståendella* tarkoitetaan tässä yhteydessä perintöosuuden luovuttamista luovuttajan lakimääräisille perillisille ja *arvsöverlåtelsella* sen luovuttamista ulkopuoliselle henkilölle. Luovutus voi koskea koko perintöosuutta tai sen määräosaa. Kun koko osuus tai sen määräosa luovutetaan, luovutuksensaaja tulee luovuttajan sijaan kuolinpesän osakkaaksi. Luovutus voidaan tehdä myös perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen.[151]

Tutkimuskysymyksen kannalta *arvsavståenden* ja *arvsöverlåtelsen* keskeinen ero on siinä, että ensin mainittu johtaa lähtökohtaisesti lakimääräiseen sijaantuloon, kun taas *arvsöverlåtelsessa* perillinen määrää hänelle jo langenneesta perintöosuudesta. Perintöosuus voidaan siten luovuttaa myös sukuhaaran ulkopuolelle. Suomen perintöosuuden luovutukseen nähden keskeinen ero on lisäksi siinä, että Ruotsissa koko perintöosuuden tai sen määräosan luovutuksensaaja tulee luovuttajan sijaan kuolinpesän osakkaaksi.

[148] Brattström – Singer 2023, s. 58; SOU 2025:91, s. 243–244.
[149] Brattström – Singer 2023, s. 57–58; Grauers 2022, s. 135–136; SOU 2025:91, s. 247.
[150] SOU 2025:91, s. 241.
[151] Lantmäteriet 2026, s. 146–147.

5.4. Perintöoikeuden vanhentuminen

Ruotsissa perintöoikeuden vanhentumisesta säädetään ärvdabalkenin 16 luvussa. Sääntelyn yleisenä lähtökohtana on 4 §:n mukaan, että perillisen tai testamentinsaajan on saatettava oikeutensa voimaan kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta. Jos hänen oikeutensa syntyy vasta myöhempänä ajankohtana, määräaika lasketaan tästä myöhemmästä ajankohdasta. Perintöoikeus voidaan saattaa voimaan joko ottamalla perintö vastaan tai ilmoittamalla sitä koskevasta vaatimuksesta lain 6 §:ssä säädetyllä tavalla. Jollei oikeutta saateta määräajassa voimaan, 7 §:n mukaan perillinen menettää oikeutensa perintöön.[152]

Yleistä kymmenen vuoden määräaikaa täydentävät ärvdabalkenin 16 luvun 1 ja 2 §:ssä säädetyt erityiset lyhyemmät määräajat. Jos nimeltä tunnettu perillinen oleskelee tuntemattomassa paikassa tai ei ole tiedossa, onko vainajalla tiettyjä perillisiä, Skatteverket julkaisee kuulutuksen Post- och Inrikes Tidningar -lehdessä. Perillisen on lain mukaan tällöin saatettava oikeutensa voimaan viiden vuoden kuluessa kuulutuksesta. Lisäksi sellainen tunnettu perillinen tai testamentinsaaja, joka välttelee ilmoittamasta, aikooko hän vedota oikeuteensa, voidaan velvoittaa saattamaan oikeutensa voimaan kuuden kuukauden määräajassa ärvdabalkenin 16 luvun 5 §:n mukaisesti. Pykälän mukaan määräajan asettamista voi hakea henkilö, joka olisi oikeutettu kyseiseen osuuteen, jos ensisijainen oikeudenhaltija menettäisi oikeutensa.[153] Ruotsin järjestelmä muistuttaa tältä osin Suomen perintökaaren sääntelyä, jossa yleistä vanhentumisaikaa voidaan niin ikään tietyin edellytyksin lyhentää.

Vanhentumisen oikeusvaikutuksista säädetään ärvdabalkenin 16 luvun 8 §:ssä. Jos perillinen menettää oikeutensa vanhentumisen vuoksi, perintö menee sille, joka olisi ollut oikeutettu perintöön, jos oikeutensa menettänyt perillinen olisi kuollut ennen perittävää.[154] Sääntely vastaa rakenteeltaan Suomen perintökaaren 16 luvun 3 §:ää ja johtaa lähtökohtaisesti sijaantuloperillisten tulemiseen oikeutensa menettäneen perillisen sijaan.

Sijaantuloperillisen vanhentumisajan kannalta keskeinen on ratkaisu NJA 1997 s. 285. Tapauksessa ensisijaisen perillisen oikeus perintöön oli vanhentunut kymmenen vuotta

[152] Brattström – Singer 2023, s. 55–56; Prop. 1958:144, s. 128–129.
[153] Brattström – Singer 2023, s. 56; Prop. 1958:144, s. 127–129.
[154] Brattström – Singer 2023, s. 55–56; Pålsson 1960, s. 541–542.

perittävän kuoleman jälkeen. Hänen jälkeläisensä katsoi, että vanhentumisen seurauksena hänelle oli ärvdabalkenin 16 luvun 8 §:n perusteella syntynyt oikeus perintöön ja että tästä ajankohdasta olisi alkanut kulua uusi vanhentumisaika. Högsta domstolen katsoi kuitenkin, että perittävän kuolemasta laskettava kymmenen vuoden määräaika koski myös sitä, joka tuli perilliseksi 8 §:n perusteella. Sijaantuloperilliselle ei siten alkanut uusi kymmenen vuoden määräaika ensisijaisen perillisen oikeuden vanhentuessa.[155]

Jos ensisijaisen perillisen oikeus lakkaa jo ennen yleisen kymmenen vuoden määräajan päättymistä, sijaantuloperilliselle voi kuitenkin jäädä alkuperäisestä kymmenen vuoden määräajasta aikaa oikeutensa voimaansaattamiseen. Ensisijaisen perillisen oikeuden aikaisempi vanhentuminen ei siten välttämättä johda samalla sijaantuloperillisen oikeuden vanhentumiseen.[156]

Ratkaisu NJA 1997 s. 285 vastaa tältä osin lopputulokseltaan olennaisesti ratkaisua KKO 1987:99. Kummassakaan oikeusjärjestyksessä sijaantuloperilliselle ei ala uutta kymmenen vuoden määräaikaa ensisijaisen perillisen oikeuden vanhentuessa. Täyden vanhentumisajan kuluminen voi siten johtaa myös sijaantuloperillisen oikeuden vanhentumiseen.

5.5. Vertailun johtopäätökset Suomen oikeuden kannalta

Suomen ja Ruotsin perintöoikeudellisen sääntelyn vertailu osoittaa, että tutkimuksen kannalta keskeisin ero liittyy ennakkoluopumisen vaikutukseen luopujan jälkeläisten asemaan. Perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvissa järjestelyissä sekä perintöoikeuden vanhentumisessa järjestelmien lähtökohdat ovat sen sijaan lähempänä toisiaan.

Suomen perintökaaressa ennakkoluopumisen vaikutuksesta sijaantuloperillisiin ei ole nimenomaista säännöstä, kun taas Ruotsissa arvsavsägelse ulottuu lähtökohtaisesti myös luopujan jälkeläisiin. Ruotsin sääntely mahdollistaa siten jälkeläisten sulkemisen perinnön ulkopuolelle ilman heidän puolestaan tehtäviä erillisiä oikeustoimia, joskin koko sukuhaaran poissulkemisessa on lisäksi otettava huomioon luopujan oma lakiosasuoja. Perittävän kuoleman jälkeen erot ovat vähäisempiä: sekä jälkiluopuminen että arvsavstående johtavat lähtökohtaisesti lakimääräiseen sijaantuloon, kun taas

[155] NJA 1997 s. 285; ks. myös Pålsson 1960, s. 542–543.
[156] Pålsson 1960, s. 542–543.

perintöosuuden luovuttaminen mahdollistaa osuuden siirtämisen sukuhaaran ulkopuolelle. Ruotsin järjestelmä eroaa tältä osin Suomen oikeudesta erityisesti siinä, että koko perintöosuuden tai sen määräosan luovutuksensaajasta tulee kuolinpesän osakas.

Myös vanhentumissääntelyn lopputulos on tutkimuskysymyksen kannalta pitkälti samansuuntainen. NJA 1997 s. 285 ja KKO 1987:99 osoittavat, ettei sijaantuloperilliselle ala ensisijaisen perillisen oikeuden vanhentuessa uutta kymmenen vuoden määräaikaa. Täyden määräajan kuluminen voi siten johtaa koko sukuhaaran oikeuden vanhentumiseen, vaikka ensisijaisen perillisen oikeuden aikaisempi lakkaaminen voi vielä jättää sijaantuloperilliselle aikaa saattaa oma oikeutensa voimaan.

Vertailun merkittävin Suomen oikeutta koskeva havainto liittyy näin ollen ennakkoluopumiseen. Ruotsin sääntely osoittaa, että ennakkoluopumisen vaikutuksesta sijaantuloperillisiin voidaan säätää nimenomaisesti ja eri tavoin kuin perittävän kuoleman jälkeen tapahtuvan luopumisen vaikutuksista. Ruotsin sääntely osoittaa siten, ettei sijaantulon toteutuminen ennakkoluopumistilanteessa ole välttämätön seuraus luopumisesta, vaan ennakkoluopumisen vaikutuksesta jälkeläisiin voidaan säätää eri tavoin.

Vertailusta ei kuitenkaan sellaisenaan seuraa, että Ruotsin sääntelyratkaisu olisi perusteltua omaksua Suomessa sellaisenaan. Ruotsin sääntelyn perusteella ennakkoluopujan jälkeläisten asema voidaan erottaa luopujan oman lakiosasuojan arvioinnista ja ratkaista nimenomaisesti lain tasolla. Nimenomainen sääntely voisi tehdä alaikäisen sijaantuloperillisen suojan ja perillisen oman perintöoikeudellisen määräämisvallan välisestä suhteesta nykyistä ennakoitavamman erityisesti tilanteissa, joissa tarkoituksena on estää vaikeasti realisoitavan tai jatkuvia kustannuksia aiheuttavan omaisuuden siirtyminen alaikäiselle sijaantuloperilliselle.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu perillisen mahdollisuuksia estää perinnön siirtyminen paitsi hänelle itselleen myös hänen sijaansa tuleville alaikäisille jälkeläisille. Tarkastelu osoittaa, että mahdollisuus sulkea koko sukuhaara perinnön ulkopuolelle on varsin rajallinen. Osa tarkastelluista keinoista johtaa lähtökohtaisesti jälkeläisten sijaantuloon, kun taas toiset voivat tietyin edellytyksin johtaa koko sukuhaaran jäämiseen perinnön ulkopuolelle. Perintösaannosta irtautumisen vaikutus koko sukuhaaran asemaan riippuu ratkaisevasti siitä, mihin oikeudelliseen mekanismiin perillisen jääminen perinnön ulkopuolelle perustuu.

Tutkimuksen esimerkkitapauksessa ennakkoluopuminen tarjoaa vahvimman oikeudellisen lähtökohdan sille, että koko sukuhaara jää perinnön ulkopuolelle. Oikeudellisesti varmin tilanne on silloin, kun rintaperillisen lakiosasuoja toteutetaan ja ennakkoluopumisen oikeusvaikutukset ulottuvat myös luopujan jälkeläisiin. Tällöin luopujalle ei jää lakiosaoikeutta eivätkä hänen jälkeläisensä tule hänen sijaansa perillisiksi. Keinon käytännöllinen rajoitus on kuitenkin ilmeinen: järjestely edellyttää luopumista jo perittävän eläessä sekä sitä, että tulevan perinnön ongelmallisuus osataan ajoissa ennakoida.

Lakiosasuojan täysimääräinen toteuttaminen ei tämän tutkimuksen perusteella kuitenkaan välttämättä ole koko sukuhaaran poissulkemisen ehdoton edellytys. Jos lakiosasuoja ei ole toteutunut, ennakkoluopujalla säilyy oikeus lakiosaansa. Tässä tutkimuksessa omaksutun tulkinnan mukaan pelkkä lakiosaoikeuden säilyminen ei kuitenkaan tee ennakkoluopujasta kuolinpesän osakasta, vaan osakasasema edellyttää hänen vetoamistaan hänelle säilyvään oikeuteen. Jos hän ei vetoa lakiosaoikeuteensa, koko sukuhaara voi siten edellä todetuin edellytyksin jäädä perinnön ulkopuolelle myös ilman lakiosan täysimääräisesti korvaavaa suoritusta.

Lakiosaoikeuden käyttämättä jättämistä ei tässä tutkimuksessa myöskään pidetä uutena perittävän kuoleman jälkeisenä luopumisena, joka johtaisi lakimääräisen sijaantulon aktualisoitumiseen. Oikeuslähteiden perusteella ennakkoluopujan passiivisuutta on perustellumpaa arvioida hänellä säilyneen lakiosaoikeuden käyttämättä jättämisenä kuin uutena luopumistoimena. Tulkintaan liittyy kuitenkin oikeudellista epävarmuutta, koska

kysymystä ei ole oikeuskäytännössä nimenomaisesti ratkaistu ennakkoluopumistilanteessa.

Jälkiluopuminen ei sen sijaan mahdollista koko sukuhaaran sulkemista perinnön ulkopuolelle yhdellä luopumistoimella. Jälkiluopumisen seurauksena perintö menee lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaisesti niille, jotka olisivat tulleet luopujan sijaan. Jos sijaan tulevat perilliset ovat alaikäisiä, heidän puolestaan tapahtuva luopuminen muodostaa lisäksi erillisen holhoustoimioikeudellisen kysymyksen.

Perintöosuuden luovuttamisella voidaan käytännössä saavuttaa tutkimuksessa tavoiteltu lopputulos eli estää omaisuuden siirtyminen perillisen sukuhaaraan. Perillinen voi luovuttaa hänelle jo langenneen perintöosuuden sukuhaaran ulkopuoliselle taholle ilman, että luovutus johtaa hänen jälkeläistensä sijaantuloon. Kyse ei tällöin ole koko sukuhaaraan ulottuvasta luopumisesta vaan perilliselle jo syntyneeseen perintöosuuteen kohdistuvasta määräystoimesta. Keinon käyttökelpoisuus riippuu kuitenkin siitä, löytyykö taho, joka on valmis vastaanottamaan pesäosuuden tilanteessa, jossa kuolinpesän varallisuus muodostuu vaikeasti realisoitavasta ja jatkuvia kustannuksia aiheuttavasta omaisuudesta.

Myös perintöoikeuden vanhentuminen voi johtaa koko sukuhaaran jäämiseen perinnön ulkopuolelle. Täyden vanhentumisajan kuluminen voi johtaa sekä ensisijaisen perillisen että hänen sijaansa tulevien jälkeläisten perintöoikeuden menettämiseen. Keinon käytännön merkitystä vähentää kuitenkin se, että perillisen on pysyttävä passiivisena koko vanhentumisajan ajan. Tilanne on lisäksi toinen, jos ensisijaisen perillisen oikeus lakkaa ennen yleisen kymmenen vuoden määräajan päättymistä, sillä tällöin sijaantuloperilliselle voi jäädä aikaa saattaa oma oikeutensa voimaan. Alaikäisen sijaantuloperillisen osalta tällaiseen tilanteeseen liittyvät lisäksi edunvalvojan velvollisuudet ja holhousviranomaisen valvonta.

Tutkimuksen perusteella koko sukuhaaran jääminen perinnön ulkopuolelle on siten oikeudellisesti mahdollista, mutta käytettävissä olevat keinot eroavat sekä oikeusvaikutustensa että käytännöllisen käyttökelpoisuutensa osalta. Ennakkoluopuminen tarjoaa vahvimman oikeudellisen lähtökohdan koko sukuhaaran poissulkemiselle, eikä lakiosasuojan täysimääräinen toteuttaminen tutkimuksessa omaksutun tulkinnan mukaan ole sen ehdoton edellytys. Perittävän kuoleman jälkeen perillinen ei sen sijaan voi tehokkaalla jälkiluopumisella yksin estää lakimääräisen

sijaantulon toteutumista. Perintöosuuden luovuttaminen voi tällöin tarjota käyttökelpoisemman keinon estää omaisuuden päätyminen sukuhaaraan, kun taas perintöoikeuden vanhentumiseen liittyvät käytännön epävarmuudet rajoittavat sen käyttökelpoisuutta.

Keinojen oikeusvaikutuksia selittää keskeisesti sijaantuloperillisen itsenäinen perintöoikeudellinen asema. Sijaantuloperillisen oikeus ei johdu ensisijaisen perillisen oikeudesta, vaan perustuu hänen omaan sukulaisuussuhteeseensa perittävään. Tämän vuoksi ensisijaisen perillisen jälkiluopuminen ei sellaisenaan lakkauta hänen jälkeläistensä oikeutta, vaan luopuminen johtaa lähtökohtaisesti lakimääräiseen sijaantuloon.

Sama kysymys sijaantuloperillisen itsenäisen perintöoikeuden merkityksestä liittyy myös ennakkoluopumiseen. Toisin kuin jälkiluopumisen kohdalla, Suomen perintökaari ei kuitenkaan nimenomaisesti ratkaise, ulottuvatko ennakkoluopumisen oikeusvaikutukset myös luopujan jälkeläisiin. Ruotsin oikeudessa kysymys on ratkaistu lailla siten, että ennakkoluopuminen ulottuu lähtökohtaisesti myös luopujan jälkeläisiin, jollei olosuhteista muuta ilmene. Ruotsin sääntely osoittaa siten, että jälkeläisten itsenäisestä perintöoikeudellisesta asemasta huolimatta ennakkoluopumiselle voidaan lainsäädännöllä antaa myös heihin ulottuva oikeusvaikutus.

Lainsäädännön kehittämisen kannalta keskeinen kysymys on tämän vuoksi se, tulisiko myös Suomen perintökaaressa ratkaista nimenomaisesti, vaikuttaako ennakkoluopuminen luopujan jälkeläisten oikeuteen tulla hänen sijaansa. Yksi mahdollinen sääntelyratkaisu olisi Ruotsin mallin kaltainen olettama ennakkoluopumisen ulottumisesta myös jälkeläisiin. Tällöin olisi kuitenkin arvioitava, millä perusteella ensisijaisen perillisen luopumistoimen voidaan sallia rajoittaa jälkeläisen itsenäistä perintöoikeutta. Samalla olisi huolehdittava erityisesti alaikäisen sijaantuloperillisen aseman turvaamisesta. Nimenomainen sääntely selkeyttäisi oikeustilaa ja vähentäisi tarvetta arvioida tapauskohtaisesti, ulottuvatko ennakkoluopumisen oikeusvaikutukset myös luopujan jälkeläisiin. Sääntelyn täsmentämisellä olisi erityistä käytännön merkitystä tilanteissa, joissa jäämistöön kuuluu vähäarvoista, vaikeasti realisoitavaa tai jatkuvia kustannuksia aiheuttavaa omaisuutta.

Jatkotutkimuksessa olisi tämän vuoksi aiheellista tarkastella erityisesti sitä, miten ennakkoluopumisen vaikutuksesta luopujan jälkeläisiin tulisi säätää ja millä tavoin

jälkeläisten lakiosasuoja ja itsenäinen perintöoikeudellinen asema olisi tällaisessa sääntelyssä turvattava. Lisäksi erillisen tarkastelun kohteeksi soveltuisi alaikäisen edun arviointi tilanteissa, joissa perintö muodostuu taloudelliselta nettoarvoltaan vähäisestä mutta kustannuksia tai muita velvoitteita aiheuttavasta omaisuudesta. Jatkotutkimuksen keskeiseksi kysymykseksi jäisi siten, miten perillisen mahdollisuus sulkea sukuhaaransa perinnön ulkopuolelle voidaan sovittaa yhteen jälkeläisten itsenäisen perintöoikeudellisen suojan kanssa.